

Doğu- Batı İmajı Gölgesinde Konstantinopolis ve Beç: XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı -Habsburg İlişkileri

Under the Shadow of East–West Image Konstantinopolis and Beç: Ottoman Empire and Habsburg Relations in XVI. and XVII. Centuries

Türkan Polatcı*, Alican Batmaz**

Özet

XV. ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu dış politikada bir yandan olanca görkemi ile ağırlığını ortaya koyarken diğer yandan da sadece yakın coğrafyasında değil, cihanın neresinde olursa olsun tüm dost unsurların da güven kaynağı idi. Kendisine cihan devleti olma hüviyetini kazandıran da bu etkin ve tavizsiz dış politikası olmuştur. Hatta gücünü kaybetmeye başladığı XVII. ve XVIII. yüzyıllarda bile aynı kararlılığını sürdürerek bu tesiri bir süre daha muhafaza etmeyi başarmıştır. Bugüne kadar hep siyasi bir çerçeveye içerisinde değerlendirilen Osmanlı-Habsburg ilişkilerini bu çalışmamızda daha öncekilerden farklı olarak tarafların birbirlerini algılayışları ve anlamlandırmaları üzerine irdeledik. Akabinde bugüne kadar uzun uzadıya metodolojik olarak değerlendirilmeye muhtaç kalan siyasi ve askeri anlatıları farklı olgularla izaha çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Habsburg, İmaj, Diplomasi, İstihbarat.

Abstract

While Ottoman Empire was exhibiting its severity with all its magnificence in foreign policy; on the other hand it was the source of all ally components in XV. and XVI. centuries. It was this effective and of no compensation foreign policy which brought it the identity of being a world wide country. Furthermore it managed to keep this affect for a while in XVII. and XVIII. centuries when it started to lose its force. In this study we studied the relation between Ottoman Empire and Habsburg which was appreciated in a political window so far as different form the formers considering their comprehension and giving meaning to each other. Subsequently, we tried to explain political and military narrations which were in need of a long methodological assessment to date in different facts.

Key Words: Ottoman, Habsburg, Image, Diplomacy, Intelligence.

Giriş

4 Temmuz 2011 tarihinde Habsburg Hanedanı'nın son veliaht üyesi olan Otto von Habsburg vefat etmiştir. 2 Nisan 2012 tarihinde ise Fatma Neslişah Sultan vefat etmiştir. Her iki şahsiyetin de özelliği aileleri hala resmi ve fiili olarak idareci niteliklerini kaybetmeden önce, hanedan kayıtlarına geçen son veraset

* Yrd. Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih ABD,
e-mail: tpolatci@karatekin.edu.tr

** Yüksek Lisans, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü.

Gazi

Akademik
Bakış
51
Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

sahibi isimler olmalarıdır. Bu iki şahsiyetin ölümü Türkiye-Avusturya ilişkilerini tarihi bir açıdan yeniden göz önüne getirmiştir. Neticede her iki aile de tarihte iki mühim düşman ve iki mühim müttefik olmuşlardır. 1529'da Sultan Süleyman'ın Viyana önlerine kadar gelmesi, bundan sonraki süreçte yeni oluşumları da beraberinde getirmiştir. XIX. yüzyılın başlangıcında patlak veren milliyetçilik süreci Osmanlıları ve Habsburgları derinden etkilemiştir. Şöyle ki; farklı din ve dilden milletleri bir arada yönetmek gibi geleneksel bir yapıya sahip olan bu iki merkezi imparatorluk artık çokulusluluk yapılarını kaybetmeye başlamışlardır. Ama söz konusu iki hanedan, kendi aralarındaki çekişmelerle ve yakınlaşmalarla diplomasi tarihçileri için harika malzemeler ve olgular bırakarak tarih sahnesinden silinmiştir.

Bu çalışmada amacımız, bugüne kadar hep siyasi bir çerçevede değerlendirilen Osmanlı- Habsburg ilişkilerine farklı diplomasi unsurlarına vurgu yaparak bir bakış açısı kazandırmaktır. Bu süreçte muhakkak ki iki hanedanın içinde buldukları dünyaları anlamlandırmaları da göz önünde bulundurulacaktır. Bu çerçevede öncelikle tarafların birbirlerini algılayışları ve anlamlandırmaları üzerine yapılacak olan bu girişin ardından siyasi ve askeri tarih anlatılacak, sonra ise bugüne kadar uzun uzadıya metodolojik olarak değerlendirilmeye muhtaç kalan bu siyasi ve askeri anlatıyı farklı olgularla izaha çalışacağız. Metodoloji ve belge yönünden son derece kısır olduğu gibi bu sahada yapılmış çalışmaların zaman, coğrafya ve yöntem sınırlarının birbirine uymuyor olması bizi bir hayli müşkül bir vaziyette bırakmıştır. Eksik olanı tamamlamak adına yaptığımız arşiv çalışması ise pek sonuç vermemiştir. Osmanlı Diplomasi Tarihi'ne dair araştırmaların genel olarak ortaya atmış olduğu "Osmanlı Diplomasinin dönemlerini oluşturan argümanlara" farklı bir bakış açısı getirmeyi amaçlayan bu çalışmanın ilerleyen zamanda arşivlerden elde edilecek bulgularla daha da destekleneceği kanaatindeyiz.

Genel anlayış olarak Osmanlı diplomasinin Avrupa diplomasisi gibi sürekli diplomasiye geçişinin geç bir döneme denk gelmesinden meydana gelen bir bilgi tekrarı vardır. Bu bilgi tekrarinin esası; Osmanlı'nın kendisini askeri ve siyasi açıdan güçlü gördüğü sürece karşılıksız yalnızlık ilkesi çerçevesinde sürekli diplomasiye gerek görmemesi ve Batı'yı tanımaması, kendine eşit kabul etmemesi şeklinde ifade etmemiz mümkündür.¹ Ancak bu görüşün ortaya çıkardığı ve cevaplarının bugün açıklığa kavuşturulabileceği sorular mevcuttur ki! Osmanlılar, Batı'yı, kendine eşit kabul etmemiş, tanımamış ve yok saymış ise Avrupa ile siyasi ve askeri ilişkiler dışında iktisadi, kültürel ve teknolojik alaka nasıl sağlanmış? Osmanlıların askeri ve siyasi üstünlüğünün durağan zamanlarında diplomasiyerini belirleyen unsurlar nelerdir? Bu unsurları kul-

¹ Oral Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1987, s. 3; Hüner Tuncer, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Kaynak Yayınları, 2010, s. 13; Bu konuda karşıt bir görüş için bakınız: Ali İbrahim Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, 3F Yayınevi, İstanbul 2007, s. 10 vd.

lanma ve faydalanma yöntemleri Osmanlıları sürekliliği yoğun olmasa da farklı yöntemlerle Avrupa diplomasi sahnesine çekmemiş midir?

Bu sorulara verilebilecek cevap için aslında arşiv belgeleri arasında kaybolmaya hiç gerek yoktur. Çünkü Osmanlıların Dünya ve Avrupa görüşlerinin temellerine indiğimizde ne kadar açık bir diplomasi faaliyeti ile kendilerine tarihte yer bulduklarını anlamamız pek kolaydır. Meseleyi daha iyi kavramak açısından “Osmanlı’da Dünya Algısı ve Dünya İmajı” konusunda birkaç söz söylemek gerekmektedir.

Avrupa, Ural Dağları’nın batısı, Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile Asya Kıtası’ndan Cebel-i Tarık Boğazı ile de Afrika’dan ayrılan kuzey ve batısı Atlas Okyanusu, güneyi ise Akdeniz üzerinde üç yarımadaadan müteşekkil bir kıtadır. Her şeyden önce Osmanlıların, klasik dönemde Avrupa kavramına yaklaşımında iki nokta göz önünde bulundurulmalıdır. Bunlardan ilki kuruluş sürecinde itici bir faktör olarak gazânın getirmiş olduğu dinî ödev, bir diğeri ise yeni bir yaşam sahası. Ama asıl önemli olan Avrupa’nın kavram olarak bulunmamasıdır. Çünkü Osmanlılar, günümüz Avrupası’nı “*Urfa*” diye adlandırmışlardır.² Bu coğrafi bir tabirdir ama Osmanlılar için içinden geldikleri İslâmî geleneklerin vermiş olduğu Dünya algısının coğrafya ile bir alakası yoktur. Müslümanların yaşadığı toprakların dışında kalan topraklar Dârü’l-harb olarak adlandırılmıştır. Dârü’l-harb anlayışı çerçevesinde Osmanlılarda dinî bir vazife olarak yok etmek değil boyun eğdirerek hâkim olmak esastır.³ Bu çerçevede Osmanlı’nın başarıları arttıkça ve buna paralel olarak toprakları da genişledikçe artık bir Dünya İmparatorluğu’na dönüşecektir. Paylaşım, Osmanlıların dünya bilgisi artışını ve kültürel hinterlandlarından aldıkları kavramları da eklersek giderek beliren bir Avrupa coğrafyası ortaya çıkar. Mesela “*Frenk*” kelimesi XV. ve XVI. yüzyıllarda Osmanlılar için Macarlar, Fransızlar olmaktan çıkar ve Almanları da kapsar. Frenk kelimesinin Avrupa’daki mezhep kavramından sıyrılarak ortak bir Hıristiyan coğrafyasını ifade etmesi Osmanlı algısında Avrupa’nın sınırlarını belirtmektedir. XV. yüzyıldan beri İstanbul’da bulunan Osmanlılar Galatalı tüccarları pek sevmezlerdi ve Galatalı tüccarların geneli ise Avrupalı idi. Nitekim Adam Werner günlüğünde ifade ettiği üzere, kendisine bir acemi oğlanının saldırısını, elçilik heyetinden olduğunu söyleyerek bertaraf etmiştir. Bu acemi oğlanının neden saldırdığını sorduğunda ise aldığı cevap: Kendisinin Galatalı bir ‘*Gâvur iti*’, olduğunu zannettiğini söylemesidir.⁴ “Gâvur” kelimesi gayr-i müslimleri ifade eden bir başka kelimedir. Kelimelere genel olarak bakıldığında ise görülen

² Gilles Veinsstein, “Osmanlılar ve Avrupa Kavramı”, *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*, Editör: Dejanirah Couto, Çeviren: Şirin Tekeli, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, s. 47.

³ İbrahim Şirin, *Osmanlı İmgeleminde Avrupa*, Lotus Yayınları, Ankara 2006, s. 42; Paulino Toledo, “Osmanlı-İspanyol İmparatorluklarında Dünya İmparatorluğu Fikri”, *İspanya ve Türkiye: 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk*, Kitap Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2006, s. 18-19.

⁴ Adam Werner, *Padişahın Huzurunda: Elçilik Günlüğü, 1616-1618*, Çeviren: Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2011, s. 60.

Gazi

Akademik
Bakış

53

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

vaziyet şudur: *Frenk* ya da *Gâvur* gibi kelimeler bir topluluğun bir diğerine karşı dini inançlarını merkez alarak üstünlüğünü ifade etmesidir.

Hıristiyanlığın genel olarak amacı da İslâmiyet ile aynıdır. XVI. yüzyılda İspanya, topraklarını genişletip hükmettiği halkları Hıristiyanlaştırmak politikasını resmi ideolojisinin bir parçası haline getirmiştir.⁵ Fatih Sultan Mehmed zamanında Sırbistan'ın, Osmanlıları Katolik Macarlara tercihi ya da aşağıda değineceğimiz üzere Katolik Avusturya'nın Protestan Erdellilere karşı tutumu farklı dinden olsa da karşı tarafı dost edinme konusunda Osmanlılar ile Erdel Voyvodalarını yakınlaştırmıştır. Peki, Osmanlılar gibi ilerleyen bir güce dur diyebilmek bir devlet dışında Avrupa'da hangi kurum tarafından sağlanabilir-di? Avrupa'nın, en büyük düşmanları olarak gördükleri Osmanlılar, kimliklerine Müslümanlığı da eklemiştir. Bunun için tabi ki Avrupa açısından tek çare Hıristiyanlık çağrısı ile savaşı körüklemeye çalışacak olan Papalık olmuştur. Özellikle İstanbul'un Fethi'nden sonra Papalık çağrılarını sürekli yenilemiş ve Osmanlıların gelecek adına büyük bir tehlike olduğunu, bu tehlikenin ancak Hıristiyan birliği ile def edilebileceğinin propagandasını yapmıştır. Papalık bu çağrılarını en etkin cevapları XVI. yüzyıl deniz savaşlarında ve II. Viyana Kuşatması ile bulmuştur.

Yukarıda da belirttiğimiz Müslüman-Hıristiyan çatışması daha önce Avrupaların Müslüman olmayan Türklerle girdiği çatışmadan çok daha geniş bir çatışma olmuştur. Çünkü bu sefer Müslümanlığı temsil eden Türkler, Bizans'ın varisi olarak İstanbul'u başkent edinmiş ve gözlerini Hıristiyan Avrupa topraklarına dikmiştir. Her iki gücün de (Osmanlı-Habsburg) dinî, zihnî, siyasî açıdan savundukları görüşler farklı din ve kutuplarda olmaları dışında hemen hemen aynıdır.

I. XVI. Yüzyıl Avrupa Siyaset Arenasının Yeni Sımaları

XVI. yüzyıl, Osmanlı ve Avrupa tarihleri açısından köklü değişikliklere sebep olan siyasî, askerî, sosyal, ekonomik, kültürel ve düşünce olaylarının meydana geldiği bir zaman dilimidir. Osmanlıları bu değişiklik dairesinden yoksun bırakmak mümkün değildir. Çünkü saydığımız değişiklik alanlarından hepsinden olmasa da bir kısmında doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmiştir. XVI. yüzyıl, bir senaristin kaleminden çıkmış gibi görünse de senaryo değil gerçektir. Biz bu bölümde çalışmamızın konusu itibarıyla bu sımaların en önemlileri sayılan şahsiyetlerin tahta geçiş süreçlerine değineceğiz. İleride kendilerinden söz edilecek olan üç yönetici tahta geçtikten sonraki icraatları ve ülkelerinin birbiri üzerinden takip ettiği siyaset ve diplomasi ile ilişkilerinin, üstünlük, eşitlik ve zorunlu kabullenme niteliklerinde, neredeyse ilk 200 yılını belirlemiştir.

⁵ Toledo, *a.g.m.*, s. 17.

a. Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566):

Yavuz Sultan Selim'in yerine tahta geçen Sultan Süleyman, babası ve dedesinin tahta geçiş sırasında yaşadığı taht kavgası gibi önemli sorunlarla hiçbir şekilde uğraşmak zorunda kalmamıştır. Bu durum onun tahta geçişiyle beraber devletin geleceği adına tasarladığı faaliyetlere girişmesinde ve önemli kararları vermesinde son derece yararlı olmuştur. Ancak daha önemlisi Yavuz Sultan Selim hükümdarlığı sırasında siyasi ve askerî faaliyetleri ile Sultan Süleyman'ın hükümdarlığı sürecindeki faaliyetlerine gerekli her türlü alt yapıyı sağlamıştır. Örneğin daha Trabzon valiliği sırasında Safevî tehlikesini görmüş ve gereken önlemleri elinden geldiğince almaya çalışmıştır. Kanuni'nin tahta çıktığındaki ilk icraatı, giderek artan Safevi tehlikesine karşı çözüm bulmak olmuştur. 1514'te Çaldıran Ovası'nda Şah İsmail'i yenilgiye uğratan Kanuni, uzun süre devleti Safevi tehdidinden korumayı başarmıştır.⁶ Ayrıca Fatih Sultan Mehmed döneminden beri sorun olan Osmanlı- Memluk ilişkilerini Mercidâbık ve Ridâniye savaşları ile sonlandırmıştır. Böylelikle sadece Suriye ve Mısır ele geçirilerek Memluk Devleti'ne son verilmekle kalınmamış, aynı zamanda Mısır gibi ticari açıdan ekonomik getirisi yüksek bir bölgenin gelirleri de hazineye bağlanmıştır. Daha da önemlisi o döneme kadar Memlukların muhafaza ettiği Hicaz Bölgesi'nin yönetimi Osmanlılara geçerken, kutsal emanetler ve son Abbâsî Halifesi IV. El-Mütevekkil İstanbul'a getirilmiştir.⁷

Böylelikle Yavuz Sultan Selim'den Kanuni Sultan Süleyman'a, 1055'te Tuğrul Bey'in Şîî Büveyhîlerin baskısından Abbasî Halifesi Kaim'i kurtarması ile elde ettiği ün ve imajdan daha güçlü bir konum miras kalmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın Avrupa için tasarladığı seferlerin alt yapısını üç temel öge oluşturmaktadır. Birincisi, önlenen Safevî tehlikesi ile güçlendirilen Sünnî-Osmanlı ideolojisi ve dolayısıyla İslâm Dünyası'nın yegâne koruyuculuğu sıfatının alınması; ikincisi, kendi devlet geleneklerine mensup milletlerin orduları karşısındaki teknoloji farkının çok iyi tatbik edilmesi ve sonuncusu da elde edilen ganimetlerden dolan bir hazine olmuştur. Bundan sonra yapması gereken tek bir şey kalmıştır ki, o da Avrupa devletleri üzerine ordusunun başında gazâ ve cihâdî canlı tutacak hedefler seçerek sefer-i hümayûna çıkmaktır. Türklerde eskiden beri var olan gelenek liderler için de büyük ölçüde geçerli idi: Er meydanında kendini kanıtlamak. Sultan Süleyman, tahta geçmeden evvel de politikalarının gidişatına etki edecek unsurları hesaplayarak hareket etmiştir. Örneğin; cülusunun üzerinden bir yıl bile geçmeden atalarının iki defa muhasara etmesine rağmen alamadığı Orta Avrupa'nın kilidi sayılan Belgrad'a

⁶ Mehmet Saray, *Türk-İran İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, 2. Baskı, Ankara, 2006, s. 28-29.

⁷ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çeviren: Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, 2008, s. 38-39; Sander, *a.g.e.*, s. 45-46.

Gazi

Akademik
Bakış

55

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

seferi için Martin Luther'in hareketi ile ortaya çıkan dinî çatışmalardan faydalanmış ve bu sayede Macarlara bir süre yardım gelmesini engellemiştir. Bir sene sonra Rodos Adası'nı da almış ve hem karadan hem de denizden gerçekleştirdiği seferleri ile Avrupa'ya politikasını kısmen belli etmekle, tehlike sinyallerini vermiştir.

b. I. François (1515-1547):

1515 yılında Fransa'da Valois Hanedanlığı'ndan I. François tahta geçmiştir. Tahta geçmesi ile beraber rakibi olan Habsburglar ile İtalya üzerinde aynı anda hak iddiasında bulunmuştur. Ardından V. Karl ile "Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu seçimi" konusundaki mücadelesi zaten gergin olan ilişkileri daha da olumsuz etkilemiştir. Üstelik I. François'in, olumsuz sonuçlanan siyasi ve diplomatik olaylar karşısında izlediği saldırgan politikası, Osmanlılara Orta Avrupa üzerine yürüme fırsatını vermiştir.⁸ Ama Osmanlılardan yardım isteyen I. François, Osmanlıların Viyana'yı kuşatması ile büyük bir panik yaşayan Hıristiyan Avrupa gibi telaşa düşmüştür. Osmanlıların tehlikeli saldırılarına karşı Habsburg ve Papalık ile işbirliği içerisinde olmuştur. I. François, Tudor Hanedanı'ndan gelen İngiltere Kralı VIII. Henry ile öz kuzen olmasına rağmen Yüz Yıl Savaşları'na sebep olan Kuzey Fransa'daki İngiliz varlığı onu son derece rahatsız etmiştir. Bundan başka her iki kralın da karşılıklı olarak birbirlerinin tahtlarında hak iddiasında bulunmaları aralarındaki husumeti arttırmıştır.

c. V. Karl (I.Carlos) (1506'da Felemenk Bölgesi Dükü, 1516'da İspanya Kralı, 1519-1556'da Roma-Germen İmparatoru):

Değindiğimiz bu yöneticiler içerisinde en sorunlu ve en karmaşık biçimde imparatorluk tahtına geçerek 1556'da tahttan feragat edinceye kadar Kanuni Sultan Süleyman'a karşı, Katolik Hıristiyanlığının hamisi ve İmparatorluk sıfatlarıyla mücadele veren V. Karl'dır. V. Karl'ın bu kadar karışık bir idarecilik sürecinden geçmesinin sebebi ailesinin akrabalıkları olmuştur. Çünkü kendisi, baba tarafından Habsburg Hanedanı'na mensup olduğu gibi anne tarafından da İspanyol ve Fransız kraliyet ailelerine akraba idi. Dedesi Kutsal Roma-Germen imparatoru I. Maximilian, babası Avusturya Arşidükü I. Philippe, annesi tarafından dedesi Birleşik İspanya Kralı II. Fernando, annesi ise I. Juana'dır.⁹ Avrupa hanedanlarının genelinin birinci dereceden V. Karl örneğinde olduğu gibi akraba olmaları birbirileri arasında sürekli sorunlara yol açmış olsa da bu sefer talih V. Karl'ın yüzüne gülmüştür. Çünkü anne tarafından dedesi II. Fernando'nun da 1516 yılında ölümü ile annesinin yasal varisliğinden ötürü İspanya tahtına varis ve kral olmuştur. Babası I. Philippe, I. Maximilian'dan

⁸ Jim M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, Çeviren: Fethi Aytuna, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2010, s. 336.

⁹ Tunç Akıncı, *1560 Cerbe Deniz Savaşının Türk ve İspanyol Tarihindeki Yeri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s. 7-8; Feridun M. Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, Editör: Adem Koçal, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 150.

önce ölmüş ve bu suretle bir yerde imparatorluk seçimlerine daha erken yaşta girebilmiş ve 1519'da dedesinin ölümü ile Kutsal Roma-Germen İmparatoru seçilmiştir. V. Karl idaresi altında bulunan topraklarda (Avusturya'dan Güney Amerika'ya kadar) tahtta kaldığı sürece en büyük politikası olan Hıristiyanlık etrafında bütünleşmiş bir Avrupa ve krallar arasında bir barış yani *Pax Christiana*'yı tesis etmek istemiş ancak asla başarı sağlayamamıştır.¹⁰

II. Pavia Savaşı ve Beklenen Fırsat: Mohaç Meydan Muharebesi

Yukarıda da belirttiğimiz gibi V. Karl, dedesi I. Maximilian'ın ölümü ile Kutsal Roma-Germen İmparatoru seçilmiştir. Ancak bu kolay bir seçim olmamıştır. İlk olarak İngiltere Kralı VIII. Henry, imparatorluğa aday olmak istediğini duyurmuşsa da dikkate alınmamıştır. 1519 yılında imparatorluk seçiminin iki güçlü adayı vardı. V. Karl ve I. François. V. Karl, imparatorluğa giden süreçte Alman Elektör Prensleri'nin belirleyici rolünü görmüş ve Alman asıllı olmasının avantajını da kullanarak Fugger Ailesi'nde sağladığı paralarla elektörlerin oyarını satın almış ve imarator seçilmiştir. Bu durumu I. François kabullenmediği gibi 1525'te nihayet bulacak Habsburg-Valois çekişmesi başlamıştır.¹¹

1525'e gelindiğinde aslında imparatorluk seçiminin yansıması olarak görünse de I. François'in, Fransa toprakları üzerindeki Habsburg çemberini kırma isteği ve V. Karl'ın Osmanlıları Avrupa'da durdurmak için Hıristiyan birliğini sağlama isteği yolunda aldığı darbeler her iki yöneticiyi Pavia Savaşı'nda karşı karşıya getirmiştir. Burada V. Karl, büyük bir zafer kazanmakla kalmamış, I. François'i esir etmeyi başarmıştır. Olay Avrupa'da büyük yankı uyandırırken 6 Haziran 1525 tarihinde elçi Jean-François Frangipani, Fransa taht naibesi Louise de Savoie'den ve Madrid'de tutulan kraldan olmak üzere iki mektup getirmiştir. Mektuplarda vaziyetin kötülüğünden bahsedildiği gibi Loieuse de Savoie, Kanuni Sultan Süleyman'dan açıkça oğlunun kurtarılması için yardım istemiştir. Kanuni Sultan Süleyman ise Orta Avrupa'da uzun soluklu yeni bir siyasî ve askerî dalgalanmanın başlamasına sebep olacak cevabında yardım isteğini kabul ettiğini belirtmiştir.¹² 1521 yılı açıkça Osmanlıların üstünlüğüyle başlayan ve aynı üstünlükle süreceği belli olan Macar ilişkilerinin nihayeti için beklenen fırsat bu mektuplardaki isteklerle ele geçmiştir.

Aslında Osmanlıların Orta Avrupa'ya yoğun bir ilgisinin olduğunun kesin kanıtı Belgrad'ın, fethi ile beraber hızla askerî bir üs haline getirilmesidir. Çünkü 1521 seferinde esas hedef Budin iken Belgrad'ın stratejik önemin-

¹⁰ Özlem Kumrular, *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı – Habsburg Düellosu*, Kitap Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2011, s. 13-14.

¹¹ İnalcık, a.g.e., s. 40; Akıncı, a.g.t., s. 11-12; Uğur Kurtaran, *Osmanlı Diplomasi Tarihinden Bir Kesit: Osmanlı Avusturya İlişkileri (1526-1791)*, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş 2009, s. 27; Emecen, a.g.m., s. 150; Roberts, a.g.e., 337.

¹² Maria Pia Pedani, "Osmanlı Paidşahının Adına" İstanbul'un Fethi'nden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar, Çeviren: Elis Yıldırım, Editör: Nevin Özkan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011, s. 120; Kumrular, a.g.e., s. 18.

Gazi

Akademik
Bakış

57

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

den ötürü seferin seyri değişmiş ve Belgrad üzerine gidilmiştir. Osmanlılar, Belgrad'ın Orta Avrupa'ya yapılacak düzenli saldırılar, askerî ve istihbarat faaliyetleri için merkez işlevini görmesinin meyvelerini Mohaç Savaşı'nın öncesinde toplamıştır. Çünkü Belgrad coğrafi ve jeopolitik açıdan Macaristan'ın hinterlandı konumundadır. Savaşın sürekliliğini sağlayacak sınır çatışmalarının yoğunluğunun artırılması ise yapılacak büyük bir sefer için ön hazırlık ve düşmanı kendi topraklarında yıpratmaktan başka bir işleve sahip değildir. Osmanlıların, Fransa'dan gelen yardım isteğinin hemen kabulünde bir başka düşündürücü unsur da, Jean-François Frangipani'nin şaşalı bir şekilde karşılanmasına rağmen Vezîr-i âzam İbrahim Paşa'nın huzurunda görmüş olduğu muameledir. Hediye getirmedeği için Avusturya elçilerine kızılırken J. F. Frangipani'ye kızılmaması ve aksine kendisine sultanın huzurunda hediyeler takdim edilmesi, Fransa'nın, Osmanlılar için ileriye dönük siyasetlerinde edilgen bir yer tutacağına göstergesi olmaktadır.¹³ Osmanlıların, Macaristan ile bu kadar ilgilenmesinin sebebi, Macar Kralı II. Lajos'un Habsburglarla olan akrabalığı idi. II. Lajos, Avusturya Arşidükü Ferdinand ile İmparator V. Karl'ın kız kardeşi ile evlenerek daha önceden kurulan akrabalık bağını kuvvetlendirdiği gibi, 1515'te her iki ülke arasında yapılan antlaşma uyarınca, kendisinin bir varis bırakmadan ölmesi halinde tahtın Arşidük Ferdinand'a geçtiğini de kabullenmiştir. Bu durum Macar soyluları arasında karışıklığa yol açacağı gibi Mohaç'ta bir kısım soyluların Osmanlıları desteklemesini sağlamıştır.¹⁴ Ancak yapılan antlaşma; Macar topraklarını taraflar arasında paylaşmış olmasına rağmen, Osmanlılar ve Habsburgların bu topraklar üzerinde karşılıklı hak iddiaları sürekli bir çatışmayı da beraberinde getirmiştir. Osmanlılar için bu akrabalık Habsburgları savaş sahasında topyekün bir mücadeleye sevk etmeye yeterli görünmüştür ama V. Karl'ın takip etmiş olduğu diplomasi ve savaş siyaseti Osmanlıların istediğini almasını engellemiştir. Çünkü V. Karl, Osmanlıların istediğini vermemiş ve topyekün savaşlardan, Viyana'nın muhasara edilmesine ve 1532 Aleman Seferi'ne rağmen kaçınmıştır.

Görüş

Akademik
Bakış

58

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

Osmanlıların Macar Krallığı ile savaşında kimin galip geleceği konusunda aşağı yukarı sonuçlar tahmin edilmiştir. Ama otoriter güçler için iki saatlik bir savaş sonucunda koca bir ordunun ve bir krallığın yok olması beklenilmeyen bir sonuç olmuştur. Osmanlılar savaştan hemen sonra Budin üzerine yönelerek, II. Lajos'un Macar Krallığı'na resmen son vermiştir. Bu durum yukarıda bahsetmiş olduğumuz üzere, Habsburg Ailesi ile II. Lajos arasında yapılan antlaşma uyarınca Macar tahtının veraseti konusunda yeni bir problemi olarak ortaya çıkarmıştır. Arşidük Ferdinand'ın tahtta yasal hakkı olduğu iddiasına rağmen, Sultan Süleyman tarafından Macar soylusu Janos Szapolyai kral seçilmiştir. II. Lajos'un karısı ise bir başka toplantı ile J. Szapolyai karşıtı soy-

¹³ Kumrular, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁴ Emecen, *a.g.m.*, s. 151.

lularla Arşidük Ferdinand'ın kral seçilmesini sağlamıştır. Ancak Osmanlıların etkisi ile bu durum tanınmamış ve kral J. Szapolyai olmuştur. Artık Osmanlılar ile Habsburg idaresi arasında tampon bölge olarak kabul edilen Macaristan her iki imparatorluk için de çatışma sahası haline gelmiştir.¹⁵ Ayrıca Osmanlılar, Fransızların müttefiki olarak, Habsburglara karşı II. Lajos'un yerine Macar tahtına kimin geçeceği konusunda güçlerini sonuna kadar kullanmışlardır. Bu rekabet doğu ile batı arasında uzun vadeli diplomatik ve makropolitik bir savaş sürecini başlatmıştır.

III. Macaristan Üzerinden Viyana'ya: Osmanlı Üstünlüğünün Başlaması

Sultan Süleyman, Macar Krallığı'nın meselelerine müdahil olma hakkını gazâ yoluyla kazanılmış bir hak olarak kabul etmiştir. Böylece Janos Szapolyai'yi Osmanlı himayesi altına alarak Habsburglar'dan Macar Krallığı'na gelecek bir müdahaleye engel olma girişimlerini meşrulaştırmıştır. Zira asıl amacı kendi himayesinde bir Macaristan, yani coğrafi açıdan yeni bir uydu devleti kurmaktır. Osmanlıların, Fransa için öngördüğü statü de budur. Ancak Fransa, Osmanlı ilerleyişi karşısında Habsburglarla anlaşmaktan çekinmeyecektir. Arşidük Ferdinand ise kan bağı ve daha önce akdedilen antlaşma uyarınca Macar Krallığı üzerindeki yasal hakkını elde edebilmek için 1527'de Budin'i zaptetmiş ve J. Szapolyai'yi krallıktan uzaklaştırmış olduğu gibi Macar tacını giyerek kendisini kral ilan etmiştir. J. Szapolyai, Sultan Süleyman'a tâbi olmak suretiyle yardım istemiştir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Macar Krallığı, Osmanlılar için bir coğrafi sınır devleti konumundadır. Arşidük Ferdinand'ın girişimleri ise bu niteliği tehlikeye atmaktadır. Sultan Süleyman, vaziyetin çözümü için yeni ve büyük bir seferi gerekli görmüştür. Bu seferden asıl amaç Macar Krallığı'nı yeniden tesis etmek ve Ferdinand'ı etkisiz hale getirmek olmuştur. Seferin hedefi Budin şehri, amacı ise Ferdinand'ı kesin sonuç alınabilecek topyekün bir muharebeye zorlamaktır. Çıkkılan sefer sonucunda Budin kısa sürede alınırken, J. Szapolyai yeniden krallık tacını giymiştir. Arşidük Ferdinand'ın Osmanlı saldırısına karşılık vermemesi, Sultan Süleyman'ı, Ferdinand'ı savaş meydanına çekebilmek için yeni bir muhasaraya sevk etmiştir.¹⁶ 1529 Viyana Kuşatması olarak tarihe geçen bu askeri hareketin amacı esasen Viyana'yı almak olmuştur. Arşidük Ferdinand muhasarayı emrindeki kuvvetlerle Linz şehrindeki karargahından takip etmiştir. Ancak muhasaranın olumsuz sonuçlanması ve Osmanlıların geri çekilmesi neticesinde Ferdinand bir meydan savaşına girmekten kurtulmayı başarmıştır. Osmanlıların ise alışagelmış sefer kaideleri dışında topyekün bir meydan muharebesi için teçhizatlı olduğundan saldırı güçleri kısıtlanmıştır ve ilerleyen mevsimin hava şartlarını ağırlaştırması ile Sultan Süleyman kuşatmayı başarı ile nihayetlendirmeden Budin'e çekilmiştir. Bu kuşatma aslında her iki taraf için de böylesi bir mücadeleye aniden girişme-

¹⁵ Kurtaran, *a.g.e.*, s. 29; Kumrular, *a.g.e.*, 53.

¹⁶ Emecen, *a.g.e.*, s. 154.

Gazi

Akademik
Bakış

59

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

nin getirdiği teknolojik, lojistik ve savaş kabiliyeti yeterliliklerinin coğrafî, iklim ve seferlerin süresi şartları bakımından doğal sınırlarını göstermesi açısından önemli olmuştur¹⁷. Ferdinand, Osmanlılara karşı ülkesini elindeki teknolojik eksiklikle yeterince savunamayacağını, Sultan Süleyman ise uzun menzilli seferlerin sonucunda güçlü tahkimlere sahip şehir muhasaralarının sonuçsuz zaman kaybı olduğunu ve sistematik seferlerin muharebe ya da önemli kaleleri zapt etmekten daha ileri gidemeyeceğini görmüştür. 1526-1529 yılları arasında Osmanlılar ve Habsburglar askerî güçlerinin sınırlarını çok fazla zorlamalarına rağmen her iki taraf da istediği sonuçları elde edemediler. Habsburglar iyi ya da kötü Viyana'yı savunmuş olmanın ve Sultan Süleyman'ın Avrupa içlerine girmesinin önüne geçmiş olmalarıyla Avrupa'ya derin bir nefes aldırılmışlar ve Osmanlıların sınırlarını, en az onlar kadar iyi gördükleri için savaşma taktiklerinde değişikliklere gitmişlerdir.

Ancak Arşidük Ferdinand, Budin ve Macar tahtı konusundaki ısrarını 1530'da Budin'e saldırarak tekrar göstermiştir. Budin, kuşatma altına alınmasına rağmen düşürülemedi. Bu sefer için ağabeyi V. Karl'dan yardım görmesi, İstanbul'dan yardım isteyen Janos Szapolyai'ye yapılacak yardımı Arşidük Ferdinand dışında V. Karl'ın üzerine çekmiştir. 1532 yılında büyük bir ordu ile Macaristan üzerinden Viyana'ya doğru ilerleyen Sultan Süleyman, V. Karl'ı bir meydan muharebesine zorlamak için Avusturya Arşidükliği'ne ait Macar topraklarında ve Viyana yakınlarındaki kaleleri ve şehirleri muhasara etmeye başlamış ve birçoğunu zaptetmiştir. Ancak ne V. Karl ne de Arşidük Ferdinand, Sultan Süleyman ile bir meydan savaşına girmiştir. Osmanlı ordusunun hareketlerini uzaktan takip etmeyi tercih etmişlerdir. Habsburg idaresi Viyana için yeni bir muhasara beklerken, Sultan Süleyman güneye inmiş ve Hırvatistan'ın büyük bir bölümünü kolaylıkla ele geçirmiştir.¹⁸ Nihai hedefler gerçekleşmemiş olsa da bu seferlerden bir noktada toprak kazancı ve güç açısından galip olan taraf Osmanlılar olmuştur. Bu kazançlarını ise 1533'te yapılan İstanbul Antlaşması ile pekiştirmişlerdir. Antlaşma uyarınca; Arşidük Ferdinand, protokolde Sultan Süleyman'ı "*babası*" gibi bilip itaat edecektir. Vezir-i azam İbrahim Paşa'yı ise "*kardeşi*" olarak kabul edecektir. Kendi aralarında dahi olsa Osmanlı padişahı dışında hiçbir hükümdardan "*imparator*" diye bahsetmeyecekti. Ferdinand, Janos Szapolyai'nin Macar kralı olmasını kabul etmesine rağmen Macaristan ikiye ayrıldı. Birinci kısmı Osmanlı Devleti'nin korumasında Zapolya'ya, ikinci kısmı vergi vermek şartı ile Ferdinand'a bırakılmıştır.¹⁹ Antlaşma şartları göz önüne alınacak olursa Osmanlıların takip ettiği diplomasi ve politika açısından psikolojik bir üstünlük elde edilmiş ve Sultan Süleyman, V. Karl'a na-

¹⁷ Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu Arasındaki İlişkiler", *Türkler*, Editörler: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, C. 9, Ankara 2002, s. 557.

¹⁸ Kurtaran, *a.g.e.*, s. 31; Emecen, *a.g.e.*, s. 156.

¹⁹ Savaş, *a.g.m.*, s. 557.

zaran daha üstün bir konuma geçmiştir. Ancak Macar Krallığı'nın gelecekteki akıbeti açısından yeni bir sorunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çünkü antlaşmada yer alan Arşidük Ferdinand'ın, Janos Szapolyai idaresi dışındaki topraklarda hükümdarlığının kabul edilmesi taraflar arasında yeniden çatışmalara yol açacak bir sebep oluşturmuştur. Ancak karşılıksız yalnızlık ilkesinin unsurları olan siyasî ve askerî güç avantajına rağmen Osmanlılar, siyasî amaçlarına ulaşmamıştır. Diplomatik olarak ise antlaşmanın söz konusu maddesi ile istenilen kazanımlar elde edilmiştir.

Her iki taraf için de altı yıl içinde ikişer yıl aralıklarla yapılan savaşların böylesi bir antlaşma ile sonuçlanmış olması bu tür savaşlar için alışageldik durumlar değildir. Çünkü Arşidük Ferdinand gibi inatçı karaktere sahip bir idareci ile Sultan Süleyman gibi Orta Avrupa'ya kesin sonuçlu seferler icra eden bir idarecinin dikkatlerini başka yöne çevirmesine neden olacak sebepler olmasa çarpışmaların devam edeceği kesinlik göstermektedir. Arşidük Ferdinand, V. Karl'ın politikalarını uygulamasına Osmanlılar ile savaşa girerek ayak bağı olmaktadır ve bu sebeple 1533 antlaşmasını kabul etmesinde V. Karl'ın etkisi olmuştur. Ancak Osmanlılar için durum farklıdır. Batı siyasetine odaklanmışken doğudan gelen Safevî tehdidi Sultan Süleyman'ı İran üzerine sefere mecbur etmiştir. Safevî Devleti, Osmanlılarla mücadele bakımından Habsburglar için bulunulması çok güç bir müttefik olma örneği arz etmiştir. Fakat imparatorluk topraklarının İran'a olan uzaklığı sürekli bir müttefikliğin şartı olan iletişimi güçleştirdiği gibi birlikte hareket edilmesi gereken askerî faaliyetlerin de zaman aşımına uğramasına sebep olmuştur. V. Karl, Mohaç Savaşı'nda önce Safevîlerle ittifak için bir girişimde bulunmuş ise de gönderdiği elçiler İran'a Şah İsmail öldükten 3 ay sonra ulaşmış ve girişim sonuçsuz kalmıştır. Sultan Süleyman'ın 1529 Budin seferi öncesinde bir girişimle yeniden elçiler gönderilmişse de elçilerin görüşmelerinin sonucu hakkında malumat yoktur. Safevîler, Habsburglar için potansiyel ve ideal bir müttefik olmakla beraber doğu cephesi etkinlikleri bakımından XVI. yüzyılın ikinci yarısında ve XVII. yüzyılın ilk yarısında da daha fazla gözde olmuşlardır.²⁰ 1534-1535 yıllarında düzenlenen İrakeyn Seferi'nde Sultan Süleyman, rakibi Şah I. Tahmasb'ın topyekûn bir muharebeden kaçınması üzerine kesin sonuçlar elde edememiş ancak doğu sınırları için kısmi bir çözümün yanı sıra Safevî Devleti'ne doğu sınırları konusundaki hassasiyetini göstermiştir.

1533'te yapılan İstanbul Antlaşması geçerliliğini Janos Szapolyai'nin ölümüne kadar sürdürmüştür. Arşidük Ferdinand, ölümünden önce aralarında yapılan antlaşma uyarınca J. Szapolyai'nin tahtının kendi yasal hakkı olduğu iddiası ile yeniden harekete geçmiştir. Sultan Süleyman bu girişime hızlı bir sefer ile karşılık vermiştir. Sefer sonucunda Macaristan Krallığı tarihten tamamen

²⁰ Saray, *a.g.e.*, s. 30; Luis Gil, "Diplomatik Denge: İspanya, Osmanlı ve Safevî İmparatorlukları", *İspanya-Türkiye: 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk*, Editör: Pablo Martin Asuero, Çeviren: Peral Bayaz Çarum, Kitab Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2006, s. 141-143.

silinmiştir. Çünkü Sultan Süleyman bu sefer sonunda Habsburg İmparatorluğu ile arasındaki uydu devlet Macaristan yerine askeri bir üs vasfı kazandırılacak olan Budin Beylerbeyliği'ni ihdas etmiştir. J. Szapolyai'nin daha çok küçük olan oğlu Szapolyai János Zgismond, ergen yaşa gelinceye kadar vassal ilan edilmiş olsa da yönetim aşamasında aksaklıklar görülebileceği için Budin Beylerbeyliği yanında Erdel Voyvodalığı'nın başına geçmiştir. Bu yolla Macaristan, Budin Beylerbeyliği, Erdel Voyvodalığı ve Arşidük Ferdinand'a kalan kuzey ve kuzeybatı kısımları olmak üzere üçlü bir yönetime bölünmüştür.²¹ Osmanlılar bu seferler yoluyla daha evvel istediklerinin büyük kısmını elde etmiştir. Arşidük Ferdinand'ın elinden Macaristan'daki toprakların bir kısmı alınmış ve kalan kısımlarını almak bir sonraki uğraş olarak seçilmiştir. Macaristan, Osmanlılar tarafından bu şekilde kademe kademe himaye ve ilhak edilmiştir. Osmanlılar, Budin Seferi ile bir süre rahatlayacaklarını düşünürken 1543'te Arşidük Ferdinand ile yapılan diplomatik müzakerelerde tarafların isteklerinin kendilerince kabul edilemez olması yeni bir savaşı başlatmıştır. İlk olarak Peşte'yi kuşatan Avusturya ordusu başarısız olurken, Osmanlılar müzakerelerde kendilerine verilmesini şart koşmuş oldukları şehirleri ve kaleleri zapt etmiştir. Sultan Süleyman'ın bu seferi sonrası Avusturya kuvvetleri Bosna ve Budin Beylerbeyliği kuvvetlerine karşı da başarılı olamamıştır. Arşidük Ferdinand'ın başarısızlıklarının ardı arkasının gelmemesi yeni bir antlaşma isteği ile sonuçlanmıştır. Yapılan görüşmelerle 1547'de imzalanan ve beş yıl geçerliliği bulunan antlaşma ile Avusturya elinde bulundurduğu Macar toprakları için yıllık 30.000 duka vergi vermeyi kabul ve İstanbul'da daimi bir elçi bulundurma hakkını elde etmiştir.²² Bunun yanında tarafların toprak konusu üzerinde münakaşa ve anlaşmazlığa düşmemesi Erdel'in statüsünü de yansıtmaktadır. Erdel, Osmanlı himayesinde kabul edilmiştir. Bu süreçte Erdel sınır çatışmalarının merkezi olmaya devam etmiştir. Antlaşmanın yürürlükte olduğu süre zarfında sınırlardaki küçük çatışmalar ve politikalar yerini savaflara bıraksa da her iki tarafın da tercihi doğrudan muharebe etmek yerine kale ve şehir kuşatmaları olmuştur.

Görüş

Osmanlılar, Avusturyalılara nazaran daha başarılı bir fütihat süreci neticesinde bugünkü Slovakya topraklarını ele geçirmiştir. Arşidük Ferdinand'ın askeri kuvvetleri, Osmanlı sınır kuvvetleri karşısında sürekli bir mağlubiyet serisine kapılıp gittiğinde en mantıklı hamleyi yaparak Sultan Süleyman'dan antlaşma isteminde bulunmuştur. Osmanlıların, Safevî Devleti ile problem yaşamaları ise bu antlaşma istemine sıcak bakmalarında etkili olmuştur.

1562 yılında daha önce yapılan antlaşma şartlarını taşıyan sekiz yıllık bir antlaşma yapılmıştır. 1564'te Arşidük Ferdinand'ın vefatı ile taraflar antlaşmanın kalan altı yılının yenilenmesi taraftarı iken Erdel Bölgesi'de patlak veren olaylar ile ortam yine gerginleşmiştir. Avusturya hemen askeri bir müdahale ile saldırıya geçerken sınırlardaki Osmanlı beyleri ve valileri de derhal karşılık

²¹ Savaş, *a.g.m.*, s. 558; Kurtaran, *a.g.e.*, s. 31-32; Emecen, *a.g.m.*, s. 160-161.

²² Kurtaran, *a.g.e.*, s. 51-52.

vermişlerdir. Sultan Süleyman bu sınır çatışmalarına son vermek için ordunun başında yeni bir sefere çıkmıştır.²³ Daha önce iki defa istediğini yapmaya muvaffak olamayan Sultan Süleyman, bu kez nihai bir sonuç için elinden geldiğince Eğri ve Zigetvar bölgelerine şiddetli saldırılarda bulunarak Avusturya ordusunu meydan muharebesine zorlayacak, başarılı olduğu nisbette sonuç fark etmeksizin Viyana üzerine yürüyecekti. Fakat eceli kendisine Zigetvar'dan daha ileriye gitmeye müsaade etmemiştir.

Sultan Süleyman'ın ölümünden sonra tahta geçen II. Selim ve halefi III. Murad dönemlerinde Sultan Süleyman zamanında bir ahidnâme verilmesi ile başlayan antlaşmalar Erdel'in statüsü ve Avusturya'nın ödediği vergi şartı ile yenilerek 1592 yılına kadar sınır çatışmaları dışında büyük bir sorun yaşanmamıştır. 1568 yılında yapılan Edirne Antlaşması'nın bu kadar uzun süre geçerliliğini korumuş olmasının nedeni, söz konusu ülkelerin uluslararası diğer problemlerinin çözülmesi gerekliliğinden kaynaklanmıştır. Osmanlılar, Safevîler ile 1578-1590 yılına kadar süren savaşları Ferhat Paşa Antlaşması ile sona erdirmiştir. Bu antlaşmadan üç yıl sonra Habsburglarla yeni bir mücadeleye girişilmiş ve uzun süreli yeni bir savaş dalgası Osmanlıların hiç beklemediği bir diplomasi sonucu ile nihayet bulmuştur: 1606 Zitvatorok Antlaşması.

IV. Galibiyete Rağmen Kaybedilen Üstünlük: Zitvatorok Antlaşması

Osmanlı-Safevî savaşları genel olarak düşünüldüğünde Osmanlılar için kazançlı görülebilir ama savaşların Avrupa ve özellikle Habsburglara karşı yürütülen diplomasiye çok açık ve net bir biçimde etki ettiğini görmek mümkündür. Çünkü savaşlar esnasında Osmanlı ekonomisi müthiş bir kriz ile (1584 tağşişi) sarsılırken kontrol edilemeyen fiyat artışları ve savaşlardan ötürü artan vergiler, haksız kazanç elde etmeye çalışan ve dağılan askeri, mali, idari sistem unsurlarının reaya ile yaşadığı sorunların merkezde meydana getirmiş olduğu çelişkiler acil olarak bu sorunlara yeni çözüm üretilmesi gereğini ortaya koymuştur. Osmanlılar bu sorunun çıkışını büyük oranda yeni bir savaşla halletmeye çalışmış ve 1592'de Habsburg sınırlarında patlak veren çatışmaları savaşa kadar götürmüştür. Artan vergiler karşısında isyan eden reaya, hak ettiği halde istediğini elde edemeyen sipahilerin ve merkezde sorunlar çıkaran yeniçerilerin masraflarını ziyadesi ile karşılayacak bir sefer en uygun çözüm olarak görülmüştür²⁴. Ancak tahmin edilemeyen husus savaşın süresi olmuştur. Savaş beklenenden daha uzun sürerek 1606 yılına kadar sürmüştür ve sonuçları Osmanlılar için son derece olumsuz bir tablo çizmiştir.

Tarafların üç yıllık sınır çatışmaları 1596 yılında Haçova Meydan Muharebesi'nde topyekün savaşa dönüşmüştür. ortaya koymuşlardır. Bu meydan muharebesi ve sonrasındaki süreç Osmanlılar tarafından değişen dünya

²³ Emecen, *a.g.e.*, s. 187.

²⁴ Pal Fodor, "Osmanlı-Avusturya Savaşları Öncesi Osmanlı Diplomasisi(1593-1606)", *Osmanlı*, Editör: Güler Eren, C. 1 Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 453-454.

Gazi

Akademik
Bakış
63
Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

koşullarının harp sahalarına yansması bakımından önemli bir olgu olarak görülmüştür. Teknik açıdan da askerler arasındaki farklar artmıştır. Osmanlılar 1578-1590 yılları arasında Safevî ordusu gibi kendilerinden teknolojik açıdan zayıf bir ordu ile savaşmıştır. Ancak geçen süreçte Avusturya ordusu disiplin, taktik ve silah olarak kendini yenilemiştir. Osmanlılar için mevcut koşullar içerisinde sistemin yeterliliğinin ayakta durduğu sürece devam edebilmesi niteliği bu savaştan gerekli dersin çıkarılmamasına en büyük etken olmuştur. Osmanlılar Haçova'da güç bela büyük bir zafer kazanmış olsalar da özellikle altı yıl sonra savaşın seyri Safevîlerin Azerbaycan üzerinden saldırması ile değişmiştir. Avrupa'ya giden bir elçilik heyeti vasıtasıyla Papalık, İspanya ve Avusturya ile kurulan temaslar neticesinde Safevî Şahı Tebriz üzerinde Osmanlılarla süren antlaşmasını bozmuş ve saldırıya geçmiştir.²⁵ Safevîlerin doğuda hızlı ilerleyişini durdurabilmek için Habsburglarla süren savaşın bir an önce durdurulması ve bir ateşkes ile saldırmazlığın resmîyet kazanması gerekmiştir. Böylesi bir durumdan çok ustaca faydalanan II. Rudolf, Osmanlıların antlaşma isteğini hemen kabul etmiş ve yapılan Zitvatorok Antlaşması ile önemli kazançlar elde etmiştir. Antlaşmaya göre; 1533'ten beri Avusturya için büyük bir yük olan vergiden tek seferde 200.000 duka ödeme şartını kabul ederek kurtulmuştur. Avusturya Arşidükü daha önce protokolda vezir-i azama eşit ve kardeşi sayılırken artık padişaha eşit olduğu gibi Nemçe Kralı unvanı yerine "Çasar" olarak tanınmıştır. Antlaşmanın bir başka önemli niteliği ise daha önce yapılan antlaşmaların geçerlilik süreleri dolmadan ateşkes halinin bozulması durumunda savaşlar patlak verirken, Zitvatorok Antlaşması, 20 yıl geçerlilik şartı taşıyor olmasına rağmen elli yıl yürürlükte kalmıştır.²⁶ Antlaşma maddeleri uyarınca Osmanlıların toprak kaybı yoktur. Asıl mühim olan sorun ise 1533'te elde edilmiş olan psikolojik üstünlüğün sona ermiş olmasıdır. Ayrıca Avusturya kontrolünde bulunan topraklardan artık vergi alınamıyor olması, Macar topraklarında Habsburgların vassallığının resmen tanınması manasına gelmektedir. Osmanlılar bu şartlarda 1541 öncesi politikalarına dönüş ile vassal gördükleri voyvodalıkları koruma altında tutmayı kabullenmişlerdir. Erdel artık yeni bir sınır değil, her iki gücün de ortak yasal haklarının bulunduğu çatışma alanı olarak görülmeye başlanmıştır. Yukarıda belirttiğimiz duruma rağmen Osmanlı-Habsburg mücadelesinde; Habsburglar lehine protokol, vergi gibi şartların kaldırılması ve Habsburgların Macar Krallığı üzerinde resmen hakkı olduğunun kabul edilmesi gibi durumların aslında Osmanlıların tamamen ve tek başına güçlerinin kaybı, gerilemenin bir ispatı olarak görülmesinin doğru olamayacağını savunan görüşler de vardır. Bu görüşün temeli metinler üzerinde hala hükümdarların birbirlerinin üstünlüklerini tanımaya niyetli olmayışının açık oluşu, özellikle de Osmanlıların bu tavırlarını coğrafi sınırlar ifade edencesine belli etmesi ve antlaşma şartlarında kabul ettiren tek tara-

²⁵ Luis Gil, *a.g.m.*, s. 144-145; Saray, *a.g.e.*, s. 48-49; İnalçık, *a.g.e.*, s. 47-48.

²⁶ Savaş, *a.g.m.*, s. 559; Kurtaran, *a.g.e.*, s. 117; Emecen, *a.g.e.*, s. 115-116.

Görsel

Akademik
Bakış

64

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

fın Habsburglar olarak görülmesinin yanlış olduğuna dayanmaktadır.²⁷ Barış süreci gayet iyi giderken Osmanlılar ile Habsburglar birbirlerine bağlı olan voyvodaları isyana teşvikten çekinmemişlerdir. Avusturya'ya karşı kesin bir üstünlük kovalayan Osmanlılar, 1643-1645 Avusturya-İsveç Savaşı'na kısmen dahil olarak İsveçlilere destek vermiştir. Avusturya üç yıl sonra sona eren savaşların ardından Osmanlılar ile ilgilenmeye başlamış ve Erdel, Eflak, Boğdan voyvodaları kışkırtılarak isyana teşvik ettirilmiştir. Bu suretle 1658-1665 yılları arasında savaşlar yeniden başlamıştır. Vezir-i azam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa, Avusturya'nın barış talebini reddetmiş ve Avusturya seferine çıkmıştır. İki safhada gerçekleşen çatışmalarda Osmanlı galibiyeti öne çıkarken St. Gothard'da Osmanlılar yenilmiş ve Avusturya'nın barış talebi kabul edilmiştir.

Her iki taraf da aslında savaşmaya niyetli olmayıp antlaşma yolu ile elde edilebilecek olanın en iyisini elde edebilme amacını taşıyan politikalara girişmişlerdir. Sonuç olarak Avusturya için pek parlak şartlar taşımayan bu antlaşma ile on yıl için geçerli olan ama 1683 II. Viyana kuşatmasına kadar devam eden bir süreci beraberinde getirmiştir.²⁸ Antlaşma ile Osmanlılar aldıkları kaleleri ellerinde tuttıkları gibi, Erdel üzerinde yeniden avantajlı konuma geçmişlerdir.

V. Eşitlerin Son Mücadelesi: II. Viyana Muhasarası ve Karlofça Antlaşması

1665 Vasvar Antlaşması ile tarafların sessizliği tesis edilirken Erdel hala ortada tampon bir bölge olarak kalmıştır. Avusturya'nın gizlice Erdel'in içişlerinde karışması - özellikle Katolik propagandalar yoluyla müdahaleler - Erdel ve diğer voyvodaları rahatsız etmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak Tököli İmre'nin Avusturya yönetimi yerine Osmanlı yönetimine tabi olmayı istemesine rağmen bu konudaki talebi kabul edilmemiştir. Aynı talep ve yardım isteğini Merzifonlu Kara Mustafa Paşa nezdinde yinelemiş ve Avusturya ile savaş istekli olan vezir-i azam, bu talebi hemen kabul ederek yardım göndermiştir. Padişah, vezir-i azam ve asıl ordu Belgrad'a kadar gelmiş, padişah Belgrad'da bırakılarak yola devam edilmiştir. Ancak divandan karara göre Komorn şehrine düzenlenen seferin yönü padişah'tan bile gizli tutularak Viyana'ya çevirilmiştir.²⁹ II. Viyana Seferi hazırlık, icra ediliş ve diplomasi açısından Osmanlı savaş teamüllerine son derece aykırıdır. Yerel beylerle problemler çözülmeden ve devlet erkânının çoğundan gizlenerek, en önemlisi Avrupa'nın böylesi bir

²⁷ Bu konuda örnek olarak bakınız: Petr Stephaneak, "Zitvatoruk (1606) ve Vasvar (1664) Antlaşmaları Arasında Orta Avrupa'da Osmanlı Siyaseti", *Türkler*, Editörler: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, C. 9, Ankara 2002, s. 731.

²⁸ Kurtaran, *a.g.e.*, s. 88-89.

²⁹ Mustafa Turan, "II. Viyana Muhasarası: Osmanlı Devleti'nde Siyasi, İdari ve Askeri Çözülme", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 9, Ankara 1998, s.397-398; Kemal Çiçek, "II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş (1683-1703)", *Türkler*, Editörler: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, C. 9, Ankara 2002, s. 749-750.

Gazi

Akademik
Bakış

65

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

durumda nasıl bir tepki göstereceği göz önüne alınmadan düzenlenilmiş iki aylık bir kuşatma süresinden müteşekkil plansız bir seferdir ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Jan Sobieski, komuta ettiği birleşik kuvvetlerle zamanında bir müdahale ile Osmanlı ordusunu ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Yenilgi üzerine Avrupa'da oluşturulan kutsal ittifaka karşı Osmanlılar on altı yıl sürecek olan bir savaşa dört farklı cepheden katılmak zorunda kalmıştır. Özellikle Habsburglara karşı yürütülen savaşlarda istenilen başarılar elde edilememiştir. Son olarak Zenta yenilgisi ile Osmanlılar barış yapılmasını istemişlerdir. İmzalanan Karlofça Antlaşması'na göre Osmanlılar tarihlerinde ilk defa Habsburglara ve diğer ittifak üyelerine karşı toprak kaybı yaşamışlardır. Çünkü yirmi beş yıl geçerli olacak olan antlaşma uyarınca sadece Habsburglar, Erdel ve Temeşvar'ı Banat hariç olmak üzere Osmanlılardan almışlardır.³⁰ Böylelikle yaklaşık iki asır boyunca kılıç hakkı olarak görülen Erdel'den vazgeçilmiştir. İlk kez Avrupalı devletlerin tavassutu ve istekleri doğrultusunda bir antlaşmanın maddelerinin şekillenmiş olması ise Osmanlı diplomasisi açısından daha büyük bir yenilgi olmuştur. Bu yenilgi sonrası Osmanlılar Habsburglara karşı siyasi ve askeri bakımdan uzun süreli ve daimi bir üstünlük sağlayamamışlardır. Duraklama emareleri şimdi bu yenilgi ile yerini gerilemeye bırakmıştır. Osmanlılar artık ellerine imkân geçtikçe taarruz haline ama genel olarak savunma haline geçmiştir.

VI. Denizlerde ve Mağrib'de Mücadeleler

Sultan Süleyman, değişen şartlar ve imkânlar dâhilinde gücünü kanıtlamanın bir yolunun da denizlerden geçtiğinin farkındaydı. Nitekim 1522 seferi ile de Akdeniz ve Ege Denizi sahasında karakol mahiyetinde olan Rodos Adası'nın fethi ile niyetini Avrupa'ya kısmen belli etmiştir. Ancak böylesi bir fethe rağmen donanma Fatih Sultan Mehmed döneminde kullanıldığı kadar aktif değildir. Sultan Süleyman, donanma ve Akdeniz politikalarına ağırlık vermesi gerektiğini 1532 Aleman Seferi'nde iken V. Karl'ın donanmasının Mora kıyılarına saldırması ile iyice kavramıştır. Sultan Süleyman durumu dengelemek için gecikmemiş ve kendisine bu hususta en iyi yardımcı olabilecek bir denizciyi, korsanlıktan yetişme olan Barbaros Hayreddin olarak bilinecek olan Hızır Reis'i 1533'te derhal İstanbul'a çağırarak kendisini ve emrindeki korsanları donanmaya aldığını belirtmiştir. Barbaros Hayreddin Paşa'ya "*Kaptan-ı Deryalık*" ve "*Cezayir-i Bahr-i Sefid Beylerbeyliği*" görevlerini vermiştir.³¹ Hızır Reis ismiyle

³⁰ Sander, *a.g.e.*, s. 81-82; Savaş, *a.g.m.*, s. 560.

³¹ İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2006, s. 49-50; Andrew Hess, *Unutulmuş Sınırlar: 16. Yüzyıl Akdenizinde Osmanlı-Espanyol Mücadelesi*, Çeviren: Özgür Kolçak, Küre Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2010, s. 106-107; Kumrular, *a.g.e.*, s. 168; Emrah Safa Gürkan, "Osmanlı-Habsburg Rekâbeti Çerçevesinde Osmanlılar'ın XVI. Yüzyıl'daki Akdeniz Siyaseti", *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, Editörler: Haydar Çoruh-M. Yaşar Ertaş-M. Ziya Köse, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 25.

tanınan bu denizci, daha önceden Yavuz Sultan Selim'den gördüğü yardımlarla İspanya ile Afrika'da İspanyollara ve Portekizlilere karşı mücadeleye girişmiş ve Cezayir'i kontrolü altına almıştır. Osmanlılar Akdeniz meselesini, Akdeniz'i en az Habsburg donanmaları kadar iyi tanıyan bir personele emanet etmişlerdir. Barbaros hiç zaman kaybetmeden hazırlıklara girişmiş ve Sultan Süleyman İnan Seferi'nde iken kendisi de Tunus Seferi'ni gerçekleştirmiştir. Sefer genel olarak başarısız olsa da kazanımları da mevcuttur. Böylelikle Barbaros, iki amacına birden ulaşmıştır. İlk olarak deniz savaşlarını Osmanlı karasularından Habsburg karasularına taşımış ve Akdeniz'de Habsburglarla mücadelede Afrika'da yeni bir liman edinebilme gayesiyle ilginin Batı Akdeniz'e kaydırılmasını sağlamıştır³². Bu durum karşısında V. Karl'ın Tunus Seferi'ne cevabı geç olmamış, 1535 yılında en ince detaylarına kadar düşünülmüş karşı bir sefer düzenlemiştir. Barbaros Hayreddin bu umulmadık ve son derece planlı sefer neticesinde Tunus şehrini bırakıp Cezayir'e çekilmiştir.³³ Barbaros ise yapılan bu saldırıya hazırlanmak yerine hemen aynı yıl içerisinde elinden geldiğince tüm korsan usullerini aktif olarak kullanmış olduğu Minorka Adası Seferi ile cevap vermiştir. Minorka Adası'nda bulunan Mahon Şehri kuşatılmış ve üçüncü kuşatma safhasında şehir düşmüştür. Tunus Seferi'ne karşılık olarak Barbaros, tabiri yerindeyse şehirde taş üstünde taş bırakmamıştır³⁴.

1537 yılında Osmanlılar Korfu ve Pulya Seferi'ne çıkmıştır. Bu sefer Osmanlıların taktik olarak İtalya'ya ilgilerini kesmedikleri gibi bölgede son derece stratejik doğal liman konumundaki yeni bir merkez daha edinmek istemlerinin bir parçası olmuştur. Sefer, müttefik Fransa'nın da ilgisini çekmiştir. Çünkü Fransa, Osmanlılardan genel olarak deniz üzerinden Habsburg topraklarına saldırılar beklemişler ve bu tür saldırılar için elinden gelen tüm diplomatik çabaları göstermiştir. Ama Osmanlıların ilgisi genel olarak Fransızların istediği doğrultuda Avrupa'ya değil, Akdeniz'de Habsburglar ile mücadeleden Mağrib'in hâkimiyet altına alınması yönünde olmuştur. İtalya'daki şehir devletlerinin birçoğunun Habsburg idaresinden huzursuz olması, bu sefere Osmanlıların müttefiki olarak katılmalarına ve Osmanlıların da İtalya'ya geçebilmek adına yakın bir merkez edinebilme çabalarını ortaya koymaktadır. Osmanlı donanması kuşatmanın hemen ardından Papanın çağrısı ile hazırlanan haçlı donanması ile Preveze'de karşılaşmış ve Barbaros komutasındaki Osmanlı donanması büyük bir zafer kazanmıştır.³⁵ Aslında bu zafer 1571'e kadarki kuşatmaların kârı olarak kabul edilebilir. Çünkü kuşatma sayesinde Akdeniz'in denizci devletlerinin donanmaları belli sayıda güçlerini bir araya getirmiş ve Osmanlılar elde ettikleri galibiyet ile bu devletlerin gücünü büyük orada kırmıştır. Ayrıca dev-

³² Gürkan, *a.g.m.*, s. 25-26.

³³ Hess, *a.g.e.*, s. 108.

³⁴ Kumrular, *a.g.e.*, s. 220-221.

³⁵ Gürkan, *a.g.m.*, s. 27-28.

Gazi

Akademik
Bakış

67

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

letlerin kaybettiği donanmalarını yeniden oluşturmaları zaman ve büyük bir maddiyat gerektirdiği için Osmanlı donanması Akdeniz'de daha rahat hareket etme imkânına da kavuşmuştur. Sultan Süleyman Fransa'nın isteklerine cevap verebilecek, karadan ve denizden ortak seferler düzenlenebilecekti.

V. Karl, Osmanlı-Fransız ortak seferlerine engel olabilmek için Osmanlıları Afrika'da barınaksız bırakması gerektiğine inanmıştır. Bu sebeple de 1541 yılında büyük bir ordu ve donanma ile harekete geçmiştir. Hedef Cezayir'dir. Yaz sonunda çıkılan böylesi bir sefer ordu için sorun teşkil etmezdi ancak Akdeniz bu mevsimde fırtınaları ile gemiler için zorlu bir denizdir. İspanyol donanması da böylesi bir fırtınadan nasibini almış ve ağır kayıplarla sefer başarısızlığa uğramıştır. V. Karl'ın donanması, Preveze'den sonra en ağır darbesini almıştır. Bu darbe karşısında 1542'de Fransa karadan savaşı alevlendirmiş, Sultan Süleyman 1543'te Fransa ile koordinasyon içerisinde bir Macaristan seferine çıkmış, aynı sırada Barbaros, Fransız donanması ile birlikte Nice Şehri'ni kuşatırken kışı da müttefik Fransa'nın Toulon limanında geçirmiştir. V. Karl için yapılabilecek en iyi şey; Osmanlıların gücü karşısında birleşik bir Avrupa oluşturabilmek adına zaman kazanmak, yani barış istemektir.³⁶

1548 yılında taraflar Mağrib bölgesini de kapsayan bir antlaşma imzalamışlardır. Ama bu arada Osmanlılar için mühim bir müttefik olan I. François ve Barbaros Hayreddin Paşa vefat etmişlerdir. Osmanlılar Mağrib ve Batı Akdeniz'de bir süre tek başlarına savaşmak durumunda kalmışlardır. Yapılan antlaşmaya rağmen Osmanlılar, Batı Akdeniz'e daha kalıcı ve güçlü olarak girmek ve egemen olmak niyetlerini yine Kuzey Afrika sahillerinden başlatmışlardır. 1551-1559 tarihleri arasında Turgut Reis ve beraberindeki korsanların da yardımı ile Trablus'u alırken, Habsburglarla ittifak halinde bulunan sahilin güneyindeki kabilelere Osmanlı üstünlüğünü kabul ettirmiştir. Trablus ve Bicâye'de St. Jean Şövalyeleri ve İspanyollarla girilen mücadelelerden sonra St. Jean Şövalyeleri takiple Malta'ya taciz akınlarında bulunulmuştur.³⁷ Bunlar yaşanırken en çok yankı bulan olay, V. Karl'ın kilise ayrılığını önleme ve birleşmiş bir Avrupa projesinin iflası ile tahttan feragat etmesidir. İspanya'daki taht değişikliği ile oğlu II. Felipe İspanya kanadına ait toprakların kralı olmuştur. Bu yeni bir devrin başlangıcı olduğu gibi aynı zamanda İspanya'da Habsburg diplomasinin çok çabuk neticelere ulaştığı bir zaman dilimidir. Çünkü II. Felipe, Osmanlıların Mağrib ve Akdeniz siyasetini çok yakından izlemekteydi. Yaklaşık 10 yıllık süreçte Osmanlıların kazanımlarının durdurulması gerektiğine inanmıştır. İlk olarak uygulamaya koyduğu icraatı ise Osmanlılar ile denizde ve karada güçlü bir orduyla topyekün muharebeye girerek güçlerini kırmak adına 1560'ta Tunus Seferi olmuştur. Ancak gerek donanma ile destek olacak ittifak kuvvetlerinin geç toplanması ve gerekse Cerbe'ye hücumunu fırsat bilen Turgut

³⁶ Hess, *a.g.e.*, s. 109-110.

³⁷ Hess, *a.g.e.*, s. 112-113; Gürkan, *a.g.m.*, s. 35-36.

Reis ve Piyale Paşa aralarındaki iletişim sayesinde düşmanı Cerbe'de hazırlıksız yakalamışlardır. Osmanlı donanmasının bu ani baskını ile iki ateş arasında kalan İspanyol donanması; gemilerinin üçte ikisini kaybetmiş ve müthiş bir bozguna uğramıştır.³⁸ II. Felipe bu beklenmedik yenilgi karşısında iki yılda toparlanıp yeni bir sefer düzenlemek istese de yola çıkan donanma fırtına yüzünden Tunus yolunu yarılamaadan geri dönmüştür. Bunun yerine II. Felipe daha makul bir politika izleyerek İspanya'nın denizler ötesinde, Yeni Dünya ve Kuzey Avrupa'daki toprakları ile meşgul olmanın daha kârlı olacağını düşünmüştür. Bu sebeple yapılabilecek en sağlam savunmanın Barok mimarisinin teknoloji ile birleştiği engin ama kalın ve ön tarafından dışa açılan istihkâmlarla destekli aşılması zor kaleler inşa etmek olduğunu düşünmüştür. Osmanlılara karşı Mağrib'de bu savunma savaşları sayesinde bir nebze de olsa başarılı olunmuştur.³⁹ Osmanlılar ise Batı Akdeniz'e hala egemen olabilmenin iddiası ile vaktiyle Korfu'da sağlanamayan stratejik bir liman elde edebilme faaliyetlerine bu sefer Malta üzerinden ulaşmaya çalışmıştır. 1565'te kuşatılan Malta, St. Jean Şövalyeleri tarafında savunulduğu gibi seferde istenilen sonucun vaktinde alınamaması Osmanlıları hayli sıkıntıya sokmuştur. Eylül ayında II. Felipe'nin İtalya'da bulunan kuvvetlerinden de destek gelmiş olması ve son saldırıda Turgut Reis'in şehit düşmesiyle muhasara başarısızlığa uğramıştır. Osmanlılar bu seferde birçok tecrübeli denizcisini kaybettiği gibi doğu sınırlarındaki sorunlar ve karadan yeni bir Macaristan seferi hazırlığı Osmanlı donanmasının ileri harekâtlarına ara vermesine sebep olmuştur.⁴⁰

Bir türlü aşılamayan Batı Akdeniz engeli ve Fransa'nın istikrarsız müttefikliği Osmanlılar için daimi aksaklıklar oluşturmuştur. Ama taraflar arasında beş yıllık bir sessizliğe sebep olan Malta Kuşatması'nın asıl faturası 1571 İnebahtı Deniz Savaşı'nda kesilmiştir. Malta Muhasarası sonrası donanmanın İstanbul'da faaliyetsiz beklemesi, tecrübeli denizcilerden yoksunluk Kıbrıs Kuşatması'nın uzamasında etkisini gösterirken artık donanma faaliyetlerinde denizciler yerine merkezdeki devlet adamlarının etkin olması İnebahtı Deniz Savaşı'nı Osmanlılar için tam bir felaket haline getirmiştir.⁴¹ Uluç Ali Reis'in bu savaşta göstermiş olduğu başarı ile kaptan-ı deryalığa atanması ve altı ay içinde yeni bir donanma ile Akdeniz'e açılması ilk etapta Osmanlı'nın gücünü gösterebilir bir kanıt arz etmesi pek mümkün değildir. Çünkü böylesi güçlü bir donanma karşısına çıkan deniz güçleri ile çarpışmak yerine Akdeniz'de İnebahtı öncesi kazanılan avantajları ve toprakları korumaktan ileriye gitmemiştir. Bu durumu Osmanlı diplomasisinin Akdeniz'de erkenden denge ve düşüşe geçmesi olarak görmemiz ise son derece makuldür. Çünkü bu tarihlerden son-

³⁸ Akıncı, *a.g.t.*, s. 111.

³⁹ Hess, *a.g.e.*, s. 117-118.

⁴⁰ Gürkan, *a.g.m.*, s. 28-29.

⁴¹ Gürkan, *a.g.m.*, 33.

Gazi

Akademik
Bakış

69

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

ra Osmanlıların Batı Akdeniz'de güçlü bir etkinliği olmamıştır. Silah ve gemi teknolojisinde ise değişen şartlarda Avrupa'nın daha etkin bir üstünlüğü göze çarpmaktadır.

Savaşılan devlet İspanya, Atlas Okyanusu kıyısında ve karşı kıyılarında geniş akıntılarda yıllarca denizcilik tecrübesini kat kat artırmıştır. Osmanlıların, Akdeniz gibi bir iç denizde donanmalarının bel kemiğini oluşturan gemi kadırgadır. Kadırga rüzgâr dışında insan gücü ile hareket ettirilen hafif, süratli ve hareket kabiliyeti yüksek bir gemidir. Ancak bir kadırga için bu durum hiçte avantajlı değildir. Bu, gemi için kullanılan kürekçinin bile bir yerde tecrübeli olmasını gerektirir. Ayrıca bir kadırga karadan ikmale mecburdur. Küçük ve dar bir depoya sahip olmasının yanında, operasyon süresi de buna bağlı olarak oldukça azdır. Yani Osmanlıların inatla Batı Akdeniz için güvenli stratejik bir liman arayışları içerisinde bulunmalarının bir sebebi de bu teknolojik şartlar ve bu şartları destekleyecek lojistik yeterliliğe duyulan ihtiyaçtır. Kadırgalar ve seferlerinin maliyetini de göz önüne alırsak Osmanlıların Fransa ile birlikte seferler düzenlemek yerine kendilerine yeni vergi gelirleri getirecek topraklar ve reayayı tercih ediyor olması seferlerin kârı açısından daha kabul edilebilir bir dayanak teşkil etmektedir. Bu şartlar elbette Osmanlılar gibi geniş bir insan tabanına sahip olamayan Habsburg diplomasisi için daha büyük bir sorun oluşturmuştur. Bu çerçevede Cebel-i Tarık Boğazı taraflar arasında Karlofça'ya rağmen sınır olmaya devam etmiştir.

VII. Osmanlı Diplomasisinin Gözlemlenebilecek Farklı Unsurları Hakkında: a. İmparatorluk ve Roma Çasarlığı İddiasının Metinlere Yansımaları

Yukarıda yer alan bölümlerde Osmanlı-Habsburg ilişkilerine siyasi açıdan uzunca değindik. Ancak sadece olayların gelişimi ve meydana gelişi ile ilgili belirttiğimiz savaş ve antlaşmaların diplomasi açısından bir belirtisi, iz düşümü, göstergesi ve hatta tarafların kendilerini ifade etme tarzına dair çok az şey söyledik. Bu bölümde olaylar hakkında belirleyici ya da yönlendirici niteliklere sahip olgular üzerinde durmak istiyoruz.

Giriş kısmında da kısmen değindiğimiz bir hususu burada genişletelim. Osmanlı-Habsburg mücadelesinin en ilginç yönlerinden bir tanesi tarafların birbirine "İmparator" olarak daha üstün olduğunu kabul ettirmesi olgusudur. İmparatorluk teriminin tanımına nazaran her iki yönetici ülke de aslında imparatorlukta. Neticede karma bir insan tabanına ve farklı inançlara mensup bir tebaaları söz konusudur. Ama daha kutsal olan bir oluşum olarak bakıldığında imparatorluk, Romalılardan beri siyasi ve dini ağırlıklı üstün bir kurum olarak kabullenilmiştir. Osmanlıların kendilerini 1453'ten beri Roma'nın yeni varisi ve çasar olarak görmelerine karşılık, Avrupalılar bu tabiri ancak Kutsal Roma-Germen İmparatorları için kabul etmişlerdir. Sultan Süleyman bu iddiasını Habsburglara kabul ettirmek için elinden gelen her türlü siyasi ve askeri girişimde bulunmuştur. Viyana'yı muhasara etmiş, V. Karl ve Arşidük Ferdinand'ı açıkça

Görüş

savaşa davet etmiştir. Ancak böylesine karşılıklı ve büyük iddialara rağmen bize asıl bilgi sunacak olan malzemeler XV. yüzyıla tarihlenebilen, Osmanlı padişahlarının kendilerini İmparator ve Roma Çararı olduklarını iddia ettikleri resmi metinler ve mektuplardır. Peki, resmi metinler ve mektuplar Osmanlı padişahlarının unvan olarak nasıl ifade etmektedir?

II. Bayezid, taht için mücadeleye girişmiş olduğu kardeşi Cem Sultan'ın taht mücadelesini kaybetmesiyle Rodos ve Avrupa'ya uzanan bir kaçıışı ile mesele uluslararası boyutlara varmıştır. Kardeşinin sahip olduğu yasal hakların rakipleri tarafından kullanılması tehlikesi karşısında ise II. Bayezid kardeşini casuslarına gizlice takip ettirmiştir. Bu süreçte ise bir dizi mektuplaşmalarla kardeşinin Avrupa'daki durumu hakkında bilgi almıştır. Bu bilgiler kendisine Rodos'tan, İtalya'dan mektuplar vasıtasıyla gelmiştir. Mektuplarda II. Bayezid için kullanılan hitap şekilleri şunlardır:

Rodos Büyük Üstadı Pierre d'Aubusson (1423-1503), mektuplarında II. Bayezid için "Krallar Kralı", "Büyük Efendi", "Büyük Sultan", ifadeleri ile hitap etmiştir.⁴² Venedik Dükü Giovanni Mocenigo(1409-1485), 1482 tarihli mektubunda; "Büyük Efendi", "Büyük Emir", "Müslümanların Sultanı", şeklinde hitap etmiştir.⁴³ Osmanlı casusluk şebekesinin gizlenmeleri, bilgilerinin İstanbul'a sevki gibi organizasyonları hakkında İtalya'da bir nevi şef gibi çalışan Cenovalı *Gaspard Grimaldo* 1486 tarihli mektubunda; "Krallar Kralı"⁴⁴; *İtalya'da bulunan Osmanlı ajanlarından Kul Antonis*; 1487 tarihli mektuplarında "Krallar Kralı Sultan", "Yeni Roma Krallarının Kralı"⁴⁵ şekilden hitap etmişlerdir. II. Bayezid, Rodos Üstadı'na yazdığı 1489 tarihli mektubunda ise kendisi için, kendisine gönderilen mektuplarda kullanılan ibarelerden farklı bir hitap kullanmıştır; "Doğunun ve Batının Mutlak Hükümdarı". Ama buna karşılık ise aynı mektuba Rodos Üstadı için kullandığı tabirler de önemlidir; "Kudüs'ün Yardımsevenler Tarikatı Kardeşi", "Büyük Üstad", "Rodos'un Efendisi", "Papa'nın Orta Asya Elçisi".⁴⁶

Görülebileceği üzere daha Fatih Sultan Mehmed'in "Sultânü'l-berreyn", (iki kıtanın hakimi) unvanı ve iddiası II. Bayezid zamanında Doğu'nun ve Batı'nın Mutlak Sultanı olarak algılanmaktadır. Ama II. Bayezid, yazılan mektuplarda ajanı olan Kul Antonis dışında diğer şahsiyetler tarafından Müslümanların lideri kabul edilse bile resmi bir hitap tarzı olarak imparator yahut çasar ve yahut cihan-şümûl bir ifade ile anılmamıştır. Bu ifadelerin kullananlar için kullanılan adına ne anlam verdiğinin öneminin büyüklüğünü daha derin bir şekilde ifade edebilmemiz için mektup olsun âhidnâme olsun veya name-i hümayun olsun resmi ifadelerin yer aldığı daha fazla metnin incelenmesine ihtiyaç vardır.

⁴² Jacques Lefort, *Topkapı Sarayı Arşivlerinin Yunanca Belgeleri, Cem Sultan'ın Tarihine Katkı*, Çeviren: Hatice Gonnet, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1981, s. 157.

⁴³ Lefort, *a.g.e.*, s. 147.

⁴⁴ Lefort, *a.g.e.*, s. 160.

⁴⁵ Lefort, *a.g.e.*, s. 174-179.

⁴⁶ Lefort, *a.g.e.*, s. 192.

XVI. yüzyıl bu açıdan bize daha çok olgu sunmaktadır. Neticede bugün, Habsburglarla yapılan antlaşmaların nüshaları arşivlerde mevcuttur. Bu nüshalar “*Tek İmparator*” çatışmasına girmiş iki hanedanın birbirlerini ve ülkelerini resmi dilde algılayışları üzerine son derece önemli belgelerdir. Belgelerde yer alan ifadelerden dönemin üstünlük statüsünde Osmanlıların tavırlarını da net olarak anlamamız mümkündür. Örneğin, 1547 tarihli Avusturya’ya verilen bir âhidnâmede Arşidük Ferdinand ve V. Karl için kullanılan hitaplar şunlardır: “*Romanların ve ânâ tâbi’ olan yerlerin kralı olan Ferenduş Kral*”, “*vilâyet-i İspanya kralı Karlo*”.⁴⁷ Görüleceği üzere 1533 İstanbul Antlaşması’nda yer alan statü hala devam etmektedir ve Habsburg ailesinin bu iki üyesi özellikle V. Karl, Sultan Süleyman’a kesinlikle denk yöneticiler kabul edilmemişlerdir. Bu durum 1606 Zitvatorok Antlaşmasına kadar da “*karşılıksız tanımamazlık*” statüsünde devam etmiştir. Lakin eldeki bu malzemenin bize sunduğu ifadelerde Osmanlılar kendilerini salt ve tek hükümdar olarak görmekle birlikte bu gerek dönemin ve gerekse daha sonraki dönemlerin metinlerine de yansımaktadır. II. Bayezid durağan geçen bir dönemin padişahı olmasına rağmen kendisini büyük ve tek görmüştür. Ancak, Sultan Süleyman’ın; V. Karl’ın Kutsal-Roma Germen İmparatorluğu’na, Safevîler’e, Hint Okyanusu’nda Portekizliler’e karşı Eski Dünya’nın üç kıtasında “*İslâm’ın Koruyucusu*” sıfatı ile gücünü savaş meydanlarında ispatlamış olmasından aldığı ilhamla kendini “*İmparator*” olarak görmesi ve diplomasi anlayışında bu kurumu üstünlük ve yaptırım aracı olarak kullanmış olmasını anlamamız hiç zor değildir.

b. Habsburg Elçilerinin İzlenimlerinde Osmanlı Diplomasisi

Osmanlılara elçi olarak gelen görevlilerin seyahatnameleri bizler için son derece önemli veriler sunmaktadırlar. Bu eserlerde elçilerin kabulü, görüşmeler ve tarafların birbirlerine karşı gösterdikleri muameleler hakkında bilgiler sunulur. Ancak biz burada Habsburglar’dan Osmanlılara gelen birkaç elçinin ve elçilik heyetinde bulunan görevlilerin yazmış olduğu seyahatnamelerden yola çıkarak Osmanlıları siyasi açıdan nasıl gördüklerini ve buradan hareketle nasıl bir diplomasi uyguladıkları hakkında birkaç örnek sunacağız. 1530 yılında elçiler *Joseph von Lamberg* ve *Niclas Jurischitz*’in heyetinde görevli olarak İstanbul’a gelen *Benedict Curipeschitz* I. Viyana Muharasası’ndan bir yıl sonra Türklerin, ülkesinin yarısı kadarını kat edip başkentlerine geliyor oluşu onun için gerçekten büyük bir tecrübedir. Elçilik heyeti Vezir-i azam İbrahim Paşa ile yapmış olduğu görüşmelerde; Arşidük Ferdinand’ın ateşkes istemi ile Macar Krallığı’nın Mohaç Savaşı’ndan önceki statüsünün devamının kabul edilmesini, buna karşılık Sultan Süleyman’a yıllık 100.000, İbrahim Paşa’ya ise 10.000 Gulden ödeme yapmaya ve başka hizmetlerde de bulunacağına hazır olduğunu bildirmiştir. Elçilik heyeti görüşmelerini İbrahim Paşa ile gerçekleştirmiş, görüşmeler O’nun üzerinde Sultan’a iletilmiş ve karar da yine aynı şekilde elçilere bildirilmiştir.

⁴⁷ Kurtaran, *a.g.e.*, s. 47.

Heyet, cevap olarak Macar tahtının Janos Szapolyai'ye ait olduğunu ve zorla tahtını elinden alanın da Osmanlıların düşmanı ilan edileceğini öğrenerek derhal Viyana'ya dönmüştür.⁴⁸

1555-1560 yılları arasında elçi olarak gelen *Ogier Ghislain de Busbecq* (1522-1592) yaşadıklarını mektuplar halinde yakın dostu *Nicholas Michault*'a yazmıştır. Mektuplarda; Osmanlı diplomasisi hakkında net ve kesin bilgiler sunmaktadır. Çünkü kendisi bizzat elçi olarak gelmiştir. Dolayısıyla görüşmeleri kendisinin yapmış olması da mektuplarının orjinal bir kaynak olma önemini artırmıştır. 1554 yılında sınırlarda patlak veren savaş kısa sürmüş, Sultan Süleyman İran Seferi'ne çıkmaya hazırlanırken Arşidük Ferdinand da antlaşma sağlayabilmek için O. G. de Busbecq'i elçi olarak göndermiştir. İstanbul'a geldiğinde Sultan Süleyman'ın seferde bulunması nedeniyle ordugâhın bulunduğu Amasya'da huzura çıkmıştır. Antlaşma şartları hakkında her hangi bir bilgi vermeden huzura çıktığını anlatan Busbecq, şartların pek kabule yakın olunmayacak kadar bağımsız olduğunu belirtir⁴⁹ Ama daha da önemlisi Osmanlıların sefer politikalarına bağlı olan bir durumdur. Osmanlılar askeri açıdan üstün oldukları bir mesele üzerinde kendilerini hareket etmeye mümkün görüyorlarsa antlaşma şartlarını kendi lehlerine çevirmeye yönelik bir politika izlemişlerdir. Yukarıda anlattığımız Arşidük Ferdinand'ın 1530 yılı isteklerinin reddi de bu duruma iyi bir örnektir. Busbecq, Amasya'da iken İran elçisi de sulh için gelmiştir ve sulh sağlanmıştır. Bu sebeple Osmanlılar Busbecq'in altı aylık mütareke isteği konusunda dahi net bir cevap vermemişlerdir.⁵⁰ Bir başka örnek olarak ise dolaylı yollardan şartların kabul edilmemesi konusunda savaş tehditi de kullanılmıştır. Rüstem Paşa, diplomatik müzakerelerde istediklerini elde etmek konusunda tehdit etmekten çekinmez iken Semiz Ali Paşa, koşullar üzerinden müzakereyi yürüterek kendi menfatine ama iki taraf açısından da sorun oluşturmayacak bir diplomasi anlayışına sahiptir. Bu yönü ile de Habsburglar ile 1562 antlaşmasının yapılmasında önemli rol oynamıştır.⁵¹

Osmanlıların içinde buldukları duruma göre hareket ettiğine dair bize kanıt sunan bir başka isim II. Rudolf tarafından Osmanlılara gönderilen daimi temsilci *Joachim Freiherr von Sintzendorff* (1534-1594)'un elçilik heyetinde gelen *Salomon Schweigger* (1551-1622)'dir. S. Schweigger, Türklerin üstünlükleri ile övünme biçimini barbarca bulduğu gibi protokolden hiç anlamadıklarını savunmuştur. J. F. von Sintzendorff, elçiliği devralması ile beraber 1576 yılında yapılan antlaşmanın devamını, imparatorunun antlaşma şartlarına uyduğunu

⁴⁸ Benedict Curipeccis, *Yolculuk Günlüğü: 1530*, Çeviren: Özdemir Utku, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1989, s. 2-3.

⁴⁹ Ogier Ghislain de Busbecq, *Ogier Ghislain, Türk Mektupları: Kanuni Döneminde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri (1555-1560)*, Editör: Emre Yalçın, Çeviren: Derin Türkömer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005, s. 63.

⁵⁰ Busbecq, *a.g.e.*, s. 69.

⁵¹ Busbecq, *a.g.e.*, s.151, 208-209.

Gazi

Akademik
Bakış

73

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

ve sultanın da antlaşma şartlarına uymaya devam edeceğini umduğunu belirtmiştir.⁵² Son olarak yine bir elçilik heyeti ile gelen görevlinin kaleminden çıkan bir elçilik günlüğü bulunmaktadır. 1615 yılında Zitvatorok Antlaşması'nın tecdidi niteliğinde olan ve Erdel ile ilgili problemleri kapsayan nâme-i hümayûn ile antlaşma yenilenirken II. Matthias Osmanlılara bir elçilik heyeti göndermiş ve şartları kabul ettiğini bildirmiştir. Bu elçilik heyeti ile Osmanlı başkentine gelen *Crailsheim* lı *Adam Werner*, huzura kabulü ve heyetin gördüğü muameleden ötürü şikayetçi değildir. Çünkü elçilik heyetine sunulan hediyeler, onurlarına verilen yemek, giydirilen kaftanları güzelliği padişahın eteğini ve elini öptürme âdetini gölgede bırakmıştır. Ayrıca heyet haricen de kötü muamele görmemiştir. Çünkü Osmanlıların yapılmasına taraf oldukları bir antlaşmanın onaylandığının haberi getirilmiştir ve Osmanlılar durumdan memnun olmuşlardır.⁵³

Peki, Habsburg elçilerinin bu tavırlarına ve gördükleri muameleye karşılık Osmanlı elçileri nasıl bir tavır içindedir? XVI. yüzyıl Osmanlı elçilerinden Habsburg veya başka bir ülke nezdine ahidname, name-i hümayun götürülenler hakkında bilgimiz çok azdır. Öyle ki Avrupalı seyyahların heyetler arasında gelerek olayları anlattıkları türde hatıratlar, günlükler de yoktur. Böylesi bir eserin ilk türü olarak bizlere bilgi sunan *Evliyâ Çelebi*'dir. Vasvar Antlaşması için 1665'te Viyana'ya Elçi tayin edilen *Beylerbeyi Kara Mehmed Paşa*'nın heyetinde yer alan ve protokolde bulunan Evliyâ Çelebi gördüklerini kaydetmiştir. E. Çelebi'ye göre taraflar arasında ilk olarak elçinin kabul edilişi meselesi halledilmiştir. Kara Mehmed Paşa bir cihan padişahının temsilcisi olarak kendi teamüllerine uygun bir biçimde ağır lanmaları ve huzura kabulleri konusunda inatçı bir tavır sergilemiş ve Osmanlı'ya gelen elçilerinin daha kötü muameleye tabi tutulacağını söyleyerek niyetine ulaşmıştır.⁵⁴ Huzura kabul esnasında; Avusturya Çasarı elçiyi ayakta karşılamış, elçi ile ayakta birbirlerini selamlamaları sonrasında ise her ikisi de birlikte ve yan yana oturmuşlardır. Daha sonra ise name-i hümayunu teslim eden Kara Mehmed Paşa, çasarın da name-i hümayunu iki kere öpüp başına koymasına ile önce Osmanlı heyetine ve sonra kendi heyetine göstermiştir. Son olarak ise name-i hümayunun Almanca metni okunarak diğer meseleler konulmuş ve hediyelerin sunulması ile merasim bitmiştir.⁵⁵

Evliyâ Çelebi'nin verdiği bilgilerden anlaşıldığına göre; 1606 Zitvatorok Antlaşması'na rağmen Osmanlılar hala protokolde Avusturya Çasarı'nı Osmanlı padişahından mevki olarak aşağı görmüşlerdir. Öyle ki protokolün bile yabancı

⁵² Salomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk (1578-1581)*, Hazırlayan: Heidi Stein, Çeviren: S. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004, s. 62-63-64.

⁵³ Adam Werner, *a.g.e.*, s. 61-62.

⁵⁴ Seyit Ali Kahraman, *Evliyâ Çelebi, Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Eğri, Hatvan, Yanık, Viyana, Çanad, Eflak, Boğdan, Bükreş, Ukrayna, Kırım, Bahçesaray, Çerkezistan, Dağıstan, Eşderhan, Kalmukistan, Saray, Moskova*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 248-249.

⁵⁵ Kahraman, *a.g.e.*, s. 252-253, 255.

ve eşit sayılan bir ülkede Osmanlı teamüllerine göre düzenlenmesi şartı yerine getirilmeksizin görüşmelerin başlamayacağı konusu ciddiyet kazanmıştır. Ama burada şu durumu belirtmek gerekiyor ki! Osmanlılar kadar Avusturyalılar da bu antlaşmaya Batı politikaları çerçevesinde ihtiyaç duymuşlardır. Çünkü galip geldikleri bir savaştan ötürü Osmanlılara bu kadar tavizkâr davranmalarına psikolojik olarak müsait değillerdir. Öyle ki Avusturyalılar; yıllarca statülerinin kabul edilmemesinin reaksiyonunu II. Viyana Kuşatması'nda Osmanlıların yenilmesi sonucunda, oluşturulan Kutsal İttifak'a katılarak Osmanlılara karşı giriştikleri savaş süreci ile sonrasındaki diplomatik ilişkilerdeki protokol uygulamalarında en katı biçimde göstermişlerdir. Barış yapmak amacı ile 1688 yılında Viyana'ya elçi olarak gönderilen *Zülfikâr Paşa*, Belgrad'a vardığında buranın Avusturyalılar tarafından zapt edilmiş olması sebebiyle kendisi ve heyeti kötü muamele ile tevkif edilerek Komoran'a hapsedilmiştir.⁵⁶ *Zülfikâr Paşa*'nın dört yıl boyunca alıkonulmuş olması sebebi ile elimize Karlofça Antlaşması'na giden süreç üzerine son derece orijinal bir eser kalmıştır. Kendi ismini verdiği Mükâleme Takrîri. Takrîr'inde 4 sene boyunca göz hapsinde iken yaşadıklarını ve gördükleri muameleyi anlatan *Zülfikâr Paşa* son derece ilginç bilgiler vermiştir. Örneğin, yukarıda Kara Mehmed Paşa'nın Avusturya Çasarı I. Leopold (1640-1705) tarafından huzura kabulü için gösterdiği tavır karşısında Avusturyalıların geri adım attığına değinmiştir. Ama aynı I. Leopold bu sefer *Zülfikâr Paşa*'ya aynı itina'yı göstermek yerine elçilik heyetini göz hapsine aldırmıştır. Kaldıkları konakta kendilerine verilen harçlık ve yiyecek kısıtlı olduğu gibi yenilmeyecek vaziyettedir. Elçilik heyetinin huzura kabulleri ise daha ilginçtir. *Zülfikâr Paşa*, birinci dereceden elçi olmasına rağmen I. Leopold'den ikinci dereceli bir elçi muamelesi görmüş ve name-i hümayunu bu şekilde teslim etmiştir. Amaç, galiplik sıfatından faydalanmakla Osmanlı elçilerinin onurlarını kırmaktır.⁵⁷ Görüleceği üzere Osmanlıların göz hapsi ve küçük görme gibi durumlarda uygulamalarından daha katı ve sert bir uygulama biçimi gösteren Avusturya'nın psikolojik reaksiyonu tam bir ezme politikasıdır. *Zülfikâr Paşa* ise kendisinden öncekiler ve sonrakiler arasında bu şekilde kötü muameleyle maruz kalan neredeyse tek elçi olmuştur. Çünkü kendisinden sonra Avusturya'ya elçi giden *Elçi İbrahim Paşa* böylesi kötü muamelelere maruz kalmamıştır.

c. Diplomasinin Farklı Bir Yönü Olarak İstihbarat

Sultan Süleyman'ın beklenenden daha kısa sürede Orta Avrupa'da Habsburglarla çatışmalara girmesi ve Viyana'yı tehdit edecek hale gelmesi her iki taraf için daha uzun zaman savaşların süreceği anlamını ortaya koymuştur. Süreç 1534'te Akdeniz'i de etkisi altına almıştır. Macaristan'dan Cebel-i Tarık Boğazı'na kadar bir sahanın birbiri ile müttefik olan devletlerin karşı tarafa elinden geldiğince saldırmaktan çekinmediği bir savaş ortamına dönüşmüştür.

⁵⁶ Songül Çolak *Zülfikâr Paşa, Viyana'da Osmanlı Diplomasisi (Zülfikâr Paşa'nın Mükâleme Takriri)*, Yeditepe Yayınevi, 2007, s. 26.

⁵⁷ Çolak, a.g.e., s. 27-28.

Gazî

Akademik
Bakış

75

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

Böylesine geniş bir coğrafyada savaş için diplomasi adına güç ve ekonomi bir yerde yetersiz kalmıştır. Çünkü büyük orduların savaş meydanlarına getirilmemesinden çekinmeyecek taraflar için en önemli unsur bu orduların, donanmaların hareketi değil daha hareket etmeden düşmanın neler düşündüğünü ifade edecek net bilgiler gerekmiştir. Vaziyet sonucu olarak Osmanlılar ve Habsburglar yoğun bir istihbarat edinme yarışı içerisinde de girmiştir. Bilgilerin edinilmesinde son derece ilginç olan ise tarafların konumuna göre bilgi verenlerin de taraf değiştirmeye müsait olmasıdır. Osmanlılar, Cem Sultan Olayı neticesinde İtalya üzerinden istihbarat toplama konusunda tecrübelenmişlerdir. Bu olay ile beraber gerek İtalya'da bazı aileler gerekse Osmanlıların kendi casusları son derece mükemmel bir teşkilatlanmaya sahip olmuşlardır.⁵⁸ Ayrıca kendilerine tabi bir bilgi merkezinde de durmadan İtalya, özellikle Venedik'te olup bitenler hakkında bilgi almışlardır: Ragusa, Adriyatik'te İtalya'ya geçmek isteyen yolcular için en ideal limanlardan birisi ve ticaret merkeziydi. Osmanlıların da haraçgüzarı olma konumları ise buradan Osmanlı'ya çok rahat bir giriş çıkış imkânı ile Osmanlılar hakkında istihbarata ulaşabilmek için İstanbul'dan sonra en elverişli yerlerden birisi olmuştur.⁵⁹ *Yunus Bey*, Ragusa üzerinden ilk defa 1519 yılında Venedik'e gitmekle Osmanlılar için sayısız önemli casuslardan birisi haline gelmiştir. Normalde diplomat gibi görünen bu isim, V. Karl'ın idaresinden rahatsız olan isimlerle Osmanlılar arasında yeni bir bağlantının kurulmasında çok gecikmemiştir.⁶⁰ Yunus dışında haricen Vezir-i azam İbrahim Paşa'nın da bağlantıları mevcuttur. Venedik Balyosu *Pietro Bragadin*, Venedik'in V. Karl'a karşı Osmanlı desteğini sağlayabilmek adına İbrahim Paşa'ya önemli bir istihbarat kaynağı olmuştur. Türklerin yapmış oldukları hazırlıkları Venedik tehlike altında olmadığı sürece gizli tutmuş ve Habsburglar hakkında Osmanlılara bilgi vermiştir.⁶¹

Osmanlıların durdurulamaz yükselişi aslında Habsburgların ve Osmanlılara karşı kendileri ile birlikte hareket etmeye hazır olan diğer güçlerin daha fazla istihbarata sahip olmaları gereği ve istihbaratlarının paylaşılması durumunu da ortaya çıkarmıştır. Osmanlıların böyle bir şansı yoktu. Çünkü kendilerine en yakın Müslüman devlet olan Safevîlerle bile husumet halindeydiler. Habsburglar ilk elden bilgileri Ragusa ve Venedik'ten almışlardır. Ama kendileri için en uygun istihbarat kaynağı şüphesiz *Alvise Gritti (1480-1534)*'dir. İtalya'ya ulaşan bilgilerde ismi "*Luis Grit*" diye geçen bu zat Osmanlılar için son derece tehlikeli bir casus olmuştur. Çünkü kendisi Osmanlı sarayında danışman olarak görev yapmıştır. Ama Macaristan'a duyduğu ilgi kendisini ele

⁵⁸ Nicolas Vatin, "II. Bayezid'in Diplomasi Araçları", *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*, Editör: Dejanirah Couto, Çeviren: Şirin Tekeli, Kitap Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2010, s. 170-171.

⁵⁹ Kumrular, *a.g.e.*, 99.

⁶⁰ Pedani, *a.g.e.*, s. 124-125.

⁶¹ Tomaso Bertele, *Venedik ve Kostantiniyye: Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, Çeviren: Mahmut H. Şakiroğlu, Kitap Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2012, s. 61.

vermiş ve sonunu getirmiştir.⁶² Habsburglar ayrıca sınır şehirlerinde de önemli casuslar edinmişlerdir. Osmanlı başkentine gönderilen *David Ungnad*'ın elçilik heyetinde gelen ve kaldığı 5 yıl için çok uzun kapsamlı bir günlük bırakan *Stephan Gerlach (1546-1612)*, bize günlüklerinde bu konuda bazı bilgiler sunmuştur. Budin'de bulunan iki Macar, Fransa, İspanya, Macaristan hakkında edindikleri bilgileri her gün düzenli olarak Macarca ve Latince yazılmış raporlar halinde Habsburg merkezlerine gönderiyorlardı. Ayrıca Budin paşasının yanında çalışan Peşteli katiplerden birisi Erdel Voyvodası'na gönderilen mektupların bir kopyasını Habsburglara çalışan kimselere ulaştırmaktadır. Son olarak ise Budin'deki bir sipahi ve yeniçeri aracılığı ile Habsburg sınır kenti olan Gomorra'ya mektuplar ulaştırmak son derece mümkündür. 16 Şubat 1576 ise elçilik heyetine gelen bir haberde Budin'de bulunan yedi çavuşun günde 15-20 taler karşılığında kendilerine gelen mektupları Avusturya'ya ulaştıracağı bildirilmiştir⁶³. Habsburgların şimdilik istihbarat toplama konusunda daha istikrarlı davrandıklarını söylemek mümkündür. Ama bu casuslardan neler elde edildiği konusu ayrı bir çalışma hatta araştırma konusu olacak mahiyettedir. Tarafımızdan bu konuya dair yapılan arşiv araştırmasında haklarında bu denli bilgiler verilmeyen Osmanlı casuslarına denk geldik ama bunlar hakkında sınırlı bilgi veriliyor olması ve burada sunduğumuz bilgiler karşısında tartışma soru ya da sorun eksenli yeni bir karşıt unsur ekleme denememize bir katkı sağlamayacağı için belgelerde yer alan bilgileri bu çalışmaya dâhil etmedik.

Sonuç

Yukarıda incelediğimiz üzere Osmanlı-Habsburg mücadelesini sadece bir Fransa'nın yardım istemine ve Macaristan'nın vasallığı meselesine bağlamak mümkün değildir. Her iki hanedan da temsil etmiş oldukları siyasi ve dini misyonun karşılıklı çatışma unsurlarını birbirlerine karşı sürekli olarak kullanmışlardır. Osmanlılar, uzun süre Avrupa ülkelerini kendilerine eşit saymamıştır diyebiliriz. Ancak yok saymıştır dememiz de mümkün değildir. Çünkü antlaşma metinlerinde hitap edilen kralların hükmettikleri coğrafyaların adının geçiyor olması ve o coğrafyayı idare eden yönetici ile resmi bir evrak üzerinde belirlenmiş şartları kabul ediyor olması Osmanlıların da karşı tarafı bir yerde kabullenmediğinin ama küçümseyen bir kabullenmenin işareti olabilir.

Konu üzerinde yapılacak yeni arşiv çalışmaları özellikle Avusturya ve İspanya arşivlerinden bizlere yeni olguları kazandıracak malzemelere son derece açtır ve bu açlığı giderecek yeni bilgiler mevcut bilgilerin yeniden sorgulanması ile daha sağlıklı neticeler ortaya çıkarabilir. Bu malzemenin yokluğunda Osmanlı'nın Batı imajını kurmak gerçekten güç duruyor. Ama tarih metodo-

⁶² Özlem Kumrular, *Türk Korkusu: Avrupa'da Türk Korkusunun Kökenleri*, Doğan Kitap, 8. Baskı, İstanbul 2011, s. 153.

⁶³ Stephan, Gerlach, *Türkiye Günlüğü: 1575-1576*, Editör: Kemal Beydilli, Çeviren: S. Türkis Noyan, C. I, Kitap Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2007, s. 262-286.

lojisi sınırsız ve yorum sonsuzdur. Açıkça savunulabilecek olan husus. Dünya İmparatorluğu fikrine sahip iki imparatorluğun uzun yıllar savaşıması ve birbirlerine karşı verdikleri üstünlük mücadelesi ciddi iki rakip imajının çok ötesinde bir gerçekliğe sahiptir. Bu mücadeleyi ise sonuna kadar sürdüren iki devletin diplomasi unsurlarını aktif olarak kullanması da bir başka açıklayıcı olgudur. Unutulmaması gereken bir başka husus; Osmanlıların daha en başında 1533 antlaşması ile Arşidük Ferdinand'ın her yıl vergi ödemesi karşılığında Macar Krallığı'ndan bir parçayı hâkimiyeti altına aldığını kabul etmiş olmalarıdır.

Kaynaklar

AKINCI, Tunç, *1560 Cerbe Deniz Savaşının Türk ve İspanyol Tarihindeki Yeri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

BERTELE, Tomasso, *Venedik ve Kostantiniyye: Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, Çeviren: Mahmut H. Şakiroğlu, Kitap Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2012.

BOSTAN, İdris, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2006.

BUSBECQ, Ogier Ghislain de, *Türk Mektupları: Kanuni Döneminde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri (1555-1560)*, Editör: Emre Yalçın, Çeviren: Derin Türkömer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005.

CURIPESCHITS, Benedict, *Yolculuk Günlüğü: 1530*, Çeviren: Özdemir Utku, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1989.

ÇİÇEK, Kemal, "II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş (1683-1703)", *Türkler*, Editörler: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, C. 9, Ankara 2002, s. 746-764.

ÇOLAK, Songül, *Zülfikar Paşa, Viyana'da Osmanlı Diplomasisi (Zülfikâr Paşa'nın Mükâleme Takriri)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.

EMECEN, Feridun, *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

FODOR, Pal, "Osmanlı-Avusturya Savaşları Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1593-1606)", *Osmanlı*, Editör: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, C. 1, Ankara 1999, s. 452-455.

GERLACH, Stephan, *Türkiye Günlüğü: 1575-1576*, Editör: Kemal Beydilli, Çeviren: S. Türkis Noyan, C. 1, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

GIL, Luis, "Diplomatik Denge: İspanya, Osmanlı ve Safevi İmparatorlukları", *İspanya-Türkiye: 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk*, Editör: Pablo Martin Asuero, Kitap Yayınevi, 1. Basım, İstanbul 2006, s. 139-154.

GÜRKAN, Emrah Safa, "Osmanlı-Habsburg Rekâbeti Çerçevesinde Osmanlılar'ın XVI. Yüzyıl'daki Akdeniz Siyaseti", *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, Editörler: Haydar Çoruh-M. Yaşar Ertaş-M. Ziya Köse, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 11-50.

Görüş

Akademik
Bakış

78

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013

HESS, Andrew, *Unutulmuş Sınırlar: XVI. Yüzyıl Akdenizi'nde Osmanlı-İspanyol Mücadelesi*, Çeviren: Özgür Kolçak, Küre Yayınları, İstanbul 2010.

İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ(1300-1600)*, Çeviren: Ruşen Sezer, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, 10. Baskı, İstanbul 2008.

KAHRAMAN, Seyit Ali, *Evlîyâ Çelebi, Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Eğri, Hatvan, Yanık, Viyana, Çanad, Eflak, Boğdan, Bükreş, Ukrayna, Kırım, Bahçesaray, Çerkezistan, Dağıstan, Efderhan, Kalmukistan, Saray, Moskova*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, C. 7/1, 2011, İstanbul.

KUMRULAR, Özlem, *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2011.

Avrupa'da Türk Düşmanlığı'nın Kökleri: Türk Korkusu, Doğan Kitap, 8. Baskı, İstanbul, 2011.

KURTARAN, Uğur, *Osmanlı Diplomasi Tarihinden Bir Kesit: Osmanlı Avusturya İlişkileri(1526-1791)*, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş, 2009.

LEFORT, Jacques, *Topkapı Sarayı Arşivlerinin Yunanca Belgeleri, Cem Sultan'ın Tarihine Katkı*, Çeviren: Hatice Gonnet, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1981.

PEDANI, Maria Pia, *"Osmanlı Padişahının Adına" İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Kadar Venedik'e Önerilen Osmanlılar*, Çeviren: , Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011.

ROBERTS, Jim, *Avrupa Tarihi*, Çeviren: Fethi Aytuna, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2010.

SANDER, Oral, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987.

SARAY, Mehmet, *Türk-Fran İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, 2. Basım, Ankara, 2006.

STEPHANEK, Petr, "Zitvatoruk (1606) ve Vasvar (1664) Antlaşmaları Arasında Orta Avrupa'da Osmanlı Siyaseti", *Türkler*, Editörler: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, C. 9, 2002, Ankara, s. 730- 737.

SAVAŞ, Ali İbrahim, *Osmanlı Diplomasisi*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007.

"Osmanlı Devleti ile Habsburg İmparatorluğu Arasındaki İlişkiler", *Türkler*, Editörler: Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, C. 9, 2002, Ankara. s. 555-566.

ŞİRİN, İbrahim, *Osmanlı İmgeleminde Avrupa*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2006.

TOLEDO, Paulino, "Osmanlı-İspanyol İmparatorluklarında Dünya İmparatorluğu Fikri", *İspanya ve Türkiye: 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk*, Kitap Yayınevi, 1. Baskı, 2006, İstanbul, s. 15-30.

TUNCER, Hüner, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Kaynak Yayınları, 2010.

TURAN, Mustafa, "II. Viyana Muhasarası: Osmanlı Devleti'nde Siyasi, İdari ve Askeri Çözülme", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 9, Ankara 1998, s. 389-429.

Gazi

VATIN, Nicolas, "II. Bayezid'in Diplomasi Araçları", *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*, Editör: Dejanirah Couto, Çeviren: Şirin Tekeli, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, s. 169-184.

VEINSSTEIN, Gilles, "Osmanlılar ve Avrupa Kavramı", *Harp ve Sulh: Avrupa ve Osmanlılar*, Editör: Dejanirah Couto, Çeviren: Şirin Tekeli, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 47-56.

WERNER, Adam, *Padişahın Huzurunda: Elçilik Günlüğü 1616-1618*, Çeviren: Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2011.

Gazî

Akademik
Bakış

80

Cilt 6 Sayı 12
Yaz 2013